

Ceza Muhakemesinde Yetersiz Savunma Desteğinin Haksız Mahkumiyetlere Etkisi Üzerine Karşılaştırmalı Bir Hukuk Analizi

Esra Nur BAL*

Aylin YALÇIN SARİBEY**

Bu makale hakem incelemesinden geçmiştir ve TÜBİTAK – ULAKBİM Veri Tabanında indekslenmektedir.

* Doktora Öğrencisi, Üsküdar Üniversitesi Bağımlılık ve Adli Bilimler Enstitüsü, Adli Bilimler Ana Bilim Dalı. esranur.bal@st.uskudar.edu.tr, **ORCID:** 0000-0001-7354-4584

** Prof. Dr., Üsküdar Üniversitesi Mühendislik ve Doğa Bilimleri Fakültesi ve Üsküdar Üniversitesi Bağımlılık ve Adli Bilimler Enstitüsü, Adli Bilimler Ana Bilim Dalı. aylin.yalcinsaribey@uskudar.edu.tr, **ORCID:** 0000-0002-0975-8630

Makale geliş tarihi: 25 Eylül 2024 **Makale kabul tarihi:** 7 Ocak 2025

Ceza Muhakemesinde Yetersiz Savunma Desteginin Haksız Mahkumiyetlere Etkisi Üzerine Karşılaştırmalı Bir Hukuk Analizi

ÖZ

Adaletin en temel güvencelerinden biri olan savunma hakkı, ceza yargılamasında yalnızca biçimsel olarak tanınmakla değil, ancak etkin ve nitelikli şekilde kullanıldığında anlam kazanmaktadır. Buna karşılık farklı ülkelerdeki haksız mahkumiyet vakalarının nedenleri arasında, savunmanın yetersizliği — özellikle etkisiz temsil — sıklıkla ikincil bir unsur olarak görülmekte, oysa uygulamada bu faktör doğrudan ve kalıcı sonuçlara yol açabilmektedir. Bu çalışma, Kıta Avrupası ve Anglo-Sakson hukuk sistemlerinde adil yargılanma hakkını, masumiyet karinesi ilkesini ve savunma mekanizmalarının yapısal işleyişini karşılaştırmalı olarak ele almakta ve yetersiz savunma desteğinin haksız mahkumiyetlere etkisini nitel doküman analizi yöntemiyle incelemektedir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları, yüksek yargı kararları ve somut dava örnekleri çerçevesinde yapılan analizler, savunma kalitesindeki eksikliklerin adil yargılanma hakkını nasıl zedelediğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, haksız mahkumiyetlere neden olabilen yetersiz savunma desteğinin önüne geçebilmek adına müdafilik mesleği için uzmanlık temelli sertifikasyon, kalite denetimi, zorunlu müdafilik kapsamında finansal iyileştirmeler ve yapısal reform önerileri geliştirilmiştir. Çalışma, savunmanın adalet sistemlerindeki işlevini yalnızca normatif değil,

kurumsal dinamikler ışığında sorgulayan bütüncül ve özgün bir katkı sunmayı hedeflemektedir.

Anahtar kelimeler: Hatalı mahkumiyetler yetersiz savunma desteği, adil yargılanma hakkı, Kıta Avrupası, Anglo-Sakson.

A Comparative Legal Analysis of the Impact of Inadequate Defense Support on Wrongful Convictions in Criminal Procedure

ABSTRACT

One of the fundamental guarantees of justice, the right to legal defence, acquires its true meaning not merely through its formal recognition in criminal proceedings, but through its effective and qualitative implementation. Nevertheless, among the causes of wrongful convictions across various jurisdictions, the inadequacy of defence counsel—particularly in the form of ineffective assistance—is often treated as a secondary factor, despite its direct and lasting impact in practice. This study offers a comparative analysis of the structural functioning of fair trial rights, the presumption of innocence, and defence mechanisms within Continental European and Anglo-Saxon legal systems. Using the method of qualitative document analysis, it investigates the effects of inadequate legal defence on wrongful convictions. Through an examination of judgments from the European Court of Human Rights, high court decisions, and selected case studies, the research reveals how deficiencies in defence quality undermine the integrity of the right to a fair trial. In this context, the study proposes a series of substantive reforms aimed at preventing wrongful convictions stemming from deficient defence support—including specialization-based certification for defence lawyers, independent quality oversight mechanisms, financial and professional enhancements within public defence schemes, and institutional restructuring. Ultimately, the study seeks to contribute a comprehensive and original perspective by situating the role of legal defence not only within a normative legal framework but also within broader institutional dynamics of justice systems.

Keywords: Wrongful convictions, inadequate defence support, right to a fair trial, Continental Law, Anglo-Saxon Law

GİRİŞ

Adalet kavramı, kökenini doğruluk, hakkaniyet ve dürüstlük anlamlarına gelen Latince “justitia” kelimesinden almaktadır. Bir başka açıdan adalet kavramı, “uygun bir dengenin varlığı” olarak tanımlanmıştır^[1]. Adil yargılanma hakkı ise Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 6. maddesi kapsamında şu şekilde geçmektedir: “Herkes davasının, medeni hak ve yükümlülükleriyle ilgili uyuşmazlıklar ya da cezai alanda kendisine yöneltilen suçlamaların esası konusunda karar verecek olan, yasayla kurulmuş, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından, kamuya açık olarak ve makul bir süre içinde görülmesini isteme hakkına sahiptir.”^[2]

Dünyanın dört bir yanındaki ceza adaleti sistemleri, suçluyu doğru ve hakkaniyetli bir şekilde mahkum etme çabasına odaklıdır, ancak; yine de yaygın bir biçimde hatalı mahkumiyetlerin meydana geldiği görülmektedir. Tarih boyunca süregelen bu hatalı mahkumiyetler, büyük ölçüde DNA testi ve analizindeki ilerlemelerin getirmiş olduğu yeni teknikler sayesinde son yıllarda daha fazla gün yüzüne çıkmaktadır^[3]. Genel anlamda, “adaletin hatası” birbiriyle örtüşen üç anlamdan biri olarak nitelendirilmektedir. Bunlar; temyiz mahkemesi tarafından bozulan mahkumiyet kararları, gerçekte masum olan kişilerin mahkumiyeti ve gerçek bir suçlunun beraat etmesidir^[4].

-
- [1] Fasilat Abimbola Olalere, “Case Study Account of Causes and Legal Implication of Wrongful Conviction,” *NAUJILJ* 11, no. 2 (2020): 122–134.
- [2] Rasih Feridun Sencer, “Adil Yargılanma Hakkı,” *İzmir Barosu Dergisi* 78, no. 2 (2013): 119.
- [3] Charlotte M. Taylor-Baer and Gail S. Anderson, “Plagues in Our Criminal Justice System: An Analysis of Wrongful Conviction in Canada and Other Countries,” *The Wrongful Conviction Law Review* 4, no. 3 (2023): 191–224.
- [4] Fiona Leverick and James Chalmers, “Causes of Wrongful Conviction,” in *Post-Corroborator Safeguards Review: Report of the Academic Expert Group*, ed. James Chalmers, Fiona Leverick, and Ailsa Shaw (Edinburgh: The Scottish Government, 2014), 30–43.

Amerikalı yargıç Learned Hand'e göre; haksız mahkumiyet olgusunun bir gerçekliği bulunmamakta idi. Ne yazık ki haksız mahkumiyetlerin çarpıcı gerçeği bu açıklamadan sonraki on yıl içinde Amerika'da ve dünyanın diğer bölgelerinde yaygınlaşmasıyla ortaya çıkmıştır. Hatalı mahkumiyetlerin ortaya çıkmasında birçok faktör bir arada bulunabilmektedir. Bunlar arasında, ilgili yasaların mahkeme önünde doğru bir şekilde uygulanmaması veya adaletin idaresinden sorumlu kişilerin yönergeler, kurallara, prosedürlere ve delillere sıkı sıkıya uymaması durumları da yer almaktadır. Bununla birlikte; görgü tanıklarının ifadeleri, savunma avukatlarının etkisiz temsili, polisin veya savcının görevi kötüye kullanması, yalan itiraf, uygunsuz adli tıp delilleri ve analiz hataları temel olarak hatalı mahkumiyete yol açan sebepler olarak gösterilebilir^[5].

“Ben gerçekten masumum!”, aslında bu cümle, mahkeme salonlarında ya da adliye koridorlarında sıklıkla dile getirilen ve klişe olan bir sözdür. Ancak; yapılan çok sayıda araştırma, bu sözü dile getiren kişilerin çoğunun gerçekten masum olduğunu ortaya koymaktadır^[6]. Aslında tarihsel olarak masum sanıkların mahkum edilmesi, ceza adaleti sistemindeki bazı aktörlerin sorumluluklarını yeterince yerine getirememesinin bir sonucu olarak görülmekteydi. Öyle ki pek çok kişi, sanıkların masum olduğu varsayıldığında, suçlu sanıkların cezasız kalma olasılığının masum sanıkların suçlu bulunmasından daha yüksek olduğuna inanmaktaydı. Ancak; bu bakış açısı, suçsuz olma sonucunu sorunlu hale getiren bir takım hususları göz ardı etmektedir ve bu durum ceza adaleti aktörlerinin sanık hakkındaki görüşlerinde her zaman tarafsız olmadıklarını göstermiştir. Örneğin; savunma avukatları bile sıklıkla müvekkillerinin bazı suçlardan suçlu olduğuna inanmaktadırlar. Üstelik, bazı zamanlarda jüri üyeleri ve savcılarla da bu görüşü paylaşmaktadır. Bu sorun, sanıkların ekonomik güçten yoksun olması ve dolayısıyla yeterli hukuki temsili karşılayamaması

[5] Olalere, “Case Study Account of Causes”, 123.

[6] Dortell Williams, Tony Majoy, “Convictions of the Innocent,” *Journal of Prisoners on Prisons* 22, no. 1 (2013): 10–26.

durumunda daha da artmaktadır. Hatalı mahkumiyetlere olan ilgi, spesifik olarak, 1989'da suçlu bulunan Gary Dotson'un DNA testi kullanılarak temize çıkarılmasıyla daha da artmıştır. Ayrıca, hatalı mahkumiyetlere yönelik araştırma çabaları; her dava için aynı düzeyde gerçekleştirilmemekte, genellikle kamuoyunda büyük bir ilgi uyandıran davaları, uzun hapis cezaları veya ölümle sonuçlanan suçları içeren mahkumiyetleri kapsamaktadır. Daha az ciddi suçlarla ilgili birçok sonuç incelenmemekte ve bu kapsamda daha önemsiz görülen hatalı mahkumiyetlere ilişkin herhangi bir aksiyon da alınamamaktadır^[7].

Farklı hukuk sistemlerinde hem bireysel hem de sistematik faktörlerin haksız mahkumiyetlere neden olabileceği açıktır. MacFarlane'in ifade ettiği üzere, sıklıkla birden fazla neden tek bir davada etkileşime girmekte ve birbirini haksız mahkumiyete teşvik etmektedir.^[8] Yargılama sürecinde ve mahkumiyet kararına ilişkin itirazda avukatın etkisiz temsilinin tespit edilmesinin ve kanıtlanmasının zorluğu göz önüne alındığında, bu faktör, literatürde hatalı mahkumiyet nedenleri arasında en az vurgulanan faktörlerden biridir. Bu nedenle, yetersiz ve etkisiz savunmanın ne ölçüde haksız mahkumiyete yol açtığını tespit edebilmek de aynı şekilde güçtür. Yapılan çalışmalardan elde edilen bulgular büyük ölçüde değişiklik göstermektedir. Örneğin; Bedau ve Radelet (1987), yetersiz savunmanın hatalı mahkumiyetlerin %3'ünden daha azını oluşturduğu sonucunu elde etmiş iken başka bir çalışmada, Barry Scheck ve diğerleri (2003), inceledikleri DNA analizi neticesinde gerçekleşen beraatlerin %27'sinde yetersiz savunma temsilinin etken olduğunu belirtmişlerdir^[9].

Geçtiğimiz yüzyılda farklı ülkelerde, hatalı mahkumiyetlerle ilgili önemli sayıda çalışma yapılmıştır. Bunlar, farklı sebepler ve amaçlarla çeşitli koşullar

[7] Marvin D. Free, "Wrongful Convictions: The African American Experience," *Race, Ethnicity and Law* 22 (2017): 7–25.

[8] Leverick, Chalmers, "Causes of Wrongful Convictions", 43.

[9] Free, "Wrongful Convictions", 13.

altında gerçekleştirilmiştir. Bazı araştırmalar, hatalı mahkumiyetlere ilişkin hükümet tarafından özel bir görevlendirme ile gerçekleştirilmiş, bazıları tek bir vaka çerçevesinde çalışmış, bazıları da birbirinden bağımsız ve bir grup vakayı incelemiştir.

Bu çalışmanın amacı; Kıta Avrupası ve Anglo-Sakson hukuk sistemlerinde savunma hakkının kurumsal, normatif ve pratik boyutlarını ele alarak; yetersiz savunma desteğinin masum bireylerin mahkumiyetine nasıl sebebiyet verdiğini incelemektir. Ayrıca adil yargılanma hakkı, masumiyet karinesi, şüpheden sanık yararlanır ilkesi ve vicdani kanaat gibi temel kavramların farklı sistemlerde nasıl uygulandığı tartışılarak, savunma hakkının etkinliği değerlendirilecektir. Bu çerçevede çalışmanın amacı yalnızca yapısal eksiklikleri tespit etmek değil, aynı zamanda daha adil ve etkin bir ceza adalet sistemine ulaşmak için öneriler sunmaktır. Nitel doküman analizi yöntemiyle yürütülen çalışmada, AİHM içtihatları, yüksek yargı kararları, disiplin kurulu raporları ve seçilmiş somut vakalar üzerinden savunma hizmetinin yapısal zafiyetleri incelenmiştir. Karşılaştırmalı hukuk yaklaşımı benimsenerek, Kıta Avrupası ve Anglo-Sakson hukuk sistemlerinde savunma işlevinin adil yargılanma üzerindeki etkisi analitik olarak değerlendirilmiştir. Çalışmanın ilk kısmında, temel Ceza Hukuku ilkeleri ve kavramları karşılaştırmalı olarak incelenmiş, ortak paydada çıkarımlar sunularak eleştiriler getirilmiş; ikinci kısımda, Kıta Avrupası ve Anglo-Sakson hukuk sistemlerine müdafaanın rolü, haksız mahkumiyet nedenleri ile yetersiz savunma desteği değerlendirilmiş; üçüncü kısımda, literatürde hatalı mahkumiyetlerde “yetersiz savunma desteğinin” etkisini ortaya koyan ve çeşitli ülkeleri kapsayan vakalarla desteklenen çalışmalar derlenmiş; sonraki kısımda, hatalı mahkumiyetlerde genel olarak “yetersiz savunma desteğinin” hangi durumlarının meydana geldiği hukuk sistemleri çerçevesinde karşılaştırılmalı olarak tartışılmış, olası reformlar bölümünde ise Kıta Avrupası ve Anglo-Sakson hukuk sistemlerinde savunmanın etkinliğinin artırılmasına ve iyileştirilmesine yönelik birtakım çözüm önerileri sunulmuştur.

I. TEMEL CEZA HUKUKU İLKELERİ VE KAVRAMLARININ KARŞILAŞTIRMALI İNCELENMESİ

Türk Dil Kurumu, “savunma” kelimesini; “saldırıya karşı koyma; müdafaa” ve “bir kişiyi, bir düşünceyi doğru, haklı göstermeyi amaçlayan yazı veya konuşma; savunma, müdafaaname” olarak tanımlamaktadır^[10]. Savunma, genel anlamıyla benzerlik göstermekle birlikte, özel hukuk ve kamu hukuku bağlamında bireyin kendisine yöneltilen iddialara karşı haklarını koruma çabası olarak tanımlanmaktadır^[11]. Adil yargılanma hakkının bir unsuru olarak savunma hakkı, herkes tarafından ileri sürülebilir nitelikte evrensel bir haktır. Devlet, bireyin bu hak kapsamındaki savunma imkanını yalnızca diğer bireylere karşı değil, bizzat kendisine karşı da güvence altına almakla yükümlüdür. Çünkü yargılama sürecinde devlet güçlü bir otoriteyi temsil ederken, sanık konumundaki birey karşısında daha zayıf bir pozisyonundadır. Bu nedenle devlet, savunma hakkını kısıtlamaktan kaçınmalı, bu hakkın kullanımını engelleyen tüm faktörleri ortadan kaldırmalı ve bireye bu hakkı fiilen kullanabileceği koşulları sağlamalıdır^[12].

Dünyada mevcut iki baskın hukuk sistemi olan Kıta Avrupası hukuk sistemi ve Anglo-Sakson hukuk sistemi, ceza muhakemesi bağlamında belirgin özelliklere sahiptir. Kıta Avrupası hukuk sistemi ceza muhakemesinde esas itibarıyla inceleme usulünü (inquisitorial system) benimsemekte olup, bu usulde yargılamanın merkezinde hakim maddi gerçeğe ulaşma yükümlülüğü bulunmaktadır. Hakim, delillerin yalnızca taraflarca sunulmasını beklemekle yetinmeyip, re’sen araştırma ilkesine

[10] Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük*, <https://sozluk.gov.tr/> (erişim 16 Mayıs 2025).

[11] Teoman Ergül, “Savunmanın Teori ve Uygulaması,” *Ankara Barosu Dergisi* 4 (1990): 591.

[12] Müberra Öztürk, “Hukuka Kesin Aykırılık Hali Olarak Savunma Hakkının Kısıtlanması” (Yüksek Lisans Tezi: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998), 4.

dayanarak davanın aydınlatılmasında aktif ve yönlendirici bir rol üstlenir. Buna karşılık, Anglo-Sakson hukuk sisteminde ceza muhakemesi çekişmeli usul (adversarial system) esasına göre yürütülür ve burada tarafların delilleri sunma, tanıkları sorgulama ve argüman geliştirme yükümlülüğü ön plandadır; özellikle jüri sisteminin uygulandığı Anglo-Sakson modelinde, hakimin işlevi, taraflar arasındaki çekişmenin usule uygun şekilde yürütülmesini sağlamak ve jüriye yalnızca hukuki yönden rehberlik etmektir. Her iki sistem, adil yargılanma ve masumiyet karinesi gibi evrensel ilkelere dayanmakla birlikte, yargılama sürecinin şekillenmesinde mahkeme rolü bakımından yapısal ve metodolojik olarak birbirinden ayrılmaktadır^[13].

Kıta Avrupası hukuk sisteminde savunma hakkı, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) ile Avrupa Birliği hukukunun etkisiyle şekillenmiş ve ceza muhakemesinin temel usuli güvencelerinden biri haline gelmiştir. Şüpheli veya sanıkların yöneltilen suçlamalar hakkında bilgilendirilme, hukuki yardıma erişim, susma ve kendini suçlamaya karşı imtiyaz (privilege against self-incrimination) ile tanıkları sorgulama ve delillere itiraz etme gibi temel haklardan yararlanabilmesi bu kapsamda güvence altına alınmıştır. Bu haklar, Avrupa’da adil yargılanma ilkesinin asgari koşulları arasında yer almakta ve ceza yargılamasının meşruiyetinin temel dayanaklarından biri olarak kabul edilmektedir^[14].

Kıta Avrupası hukuk sisteminde, adil yargılanma hakkı, masumiyet

[13] Mirjan R. Damaška, “The Common Law / Civil Law Divide: Residual Truth of a Misleading Distinction,” in *Common Law, Civil Law and the Future of Categories*, ed. Janet Walker and Oscar G. Chase (Markham, ON: LexisNexis Canada, 2010), 4–21.

[14] Thomas Weigend, “Defence Rights in European Systems under the Influence of the European Court of Human Rights,” in *The Oxford Handbook of Criminal Process*, ed. D. Brown, J. I. Turner, and B. Weisser (Oxford: Oxford University Press, 2019), 565–584; Alex Tinsley, “Protecting Criminal Defence Rights through EU Law: Opportunities and Challenges,” *New Journal of European Criminal Law* 4 (2013): 461–480.

karinesi, şüpheden sanık yararlanır ilkesi, şüphe seviyeleri ve vicdani kanaat gibi kavramlar yargılama sürecinin temel taşlarını oluşturur. Adil yargılanma hakkı, bireyin bağımsız ve tarafsız bir mahkeme önünde, makul sürede, aleni bir şekilde ve savunma haklarına riayet edilerek yargılanmasını güvence altına alır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. maddesi bu hakkı ayrıntılı bir şekilde düzenlemekte ve soruşturma ve kovuşturma evrelerini de kapsayarak yargılamanın hakkaniyete uygun yürütülmesini amaçlamaktadır. İlk kez 1789 tarihli Fransız Kişi ve Vatandaş Hakları Bildirgesinde yer alan ve o tarihten sonra Kıta Avrupasına yayılan masumiyet karinesi kavramı, bir kişinin suçluluğu yasal olarak sabit oluncaya kadar masum sayılmasını ifade eder ve temel bir hak olarak tanınır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6/2. maddesi ve Türk Anayasası'nın 38. maddesi, masumiyet karinesini açıkça düzenleyerek bireyin yalnızca mahkeme önündeki değil, aynı zamanda kamu otoriteleri ve medya önündeki lekelenmeme hakkını da güvence altına alır. Avrupa İnsan Hakları Komisyonu, kendisine yapılan bir başvuruda, yerel mahkemenin tutukluluk halinin devamına karar verirken bunu beklenen ceza süresiyle ilişkilendirmesinin suçsuzluk karinesine aykırı olduğunu belirtmiştir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi de *Wemhoff* davasında, tutukluluk süresinin olası ceza süresine göre belirlenmesini suçsuzluk karinesinin ihlali olarak değerlendirmiştir. Ayrıca, tutukluluk hallerinde masumiyet karinesinin sürdürülmesi, ilkenin özünün bir gereğidir. Tutuklama, bir koruma tedbiri olarak, gecikmeden kaynaklanabilecek tehlikeleri önleme gerekliliğinin bir ifadesidir. Bazı durumlarda bu tedbir kaçınılmaz hale gelebileceğinden, tamamen ortadan kaldırılması mümkün değildir. Dolayısıyla, bir kişi hakkında tutuklama kararı verilmesi, suçsuzluk karinesinin geçersiz hale geldiği anlamına gelmez. Yine, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin içtihatlarına göre, makul süreyi aşan tutukluluk durumları da yalnızca Sözleşme'nin 5/3. maddesini değil, aynı zamanda masumiyet karinesini düzenleyen 6/2. maddesini de ihlal etmektedir. *Neumeister* davasındaki mahkeme kararında, makul süreyi aşan tutukluluk

hallerinin suçsuzluk karinesine aykırılık teşkil ettiğine hükmedilmiştir^[15].

Kendini suçlamaya karşı imtiyaz (privilege against self-incrimination) hakkının bir yansıması olarak Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 38. maddesinde “*Hiç kimse kendisini ve kanunda gösterilen yakınlarını suçlayan bir beyanda bulunmaya veya bu yolda delil göstermeye zorlanamaz.*” hükmü ile şüpheli ya da sanığın kendisini ya da kanunda gösterilen yakınlarını suçlamaya zorlanamayacağı düzenlenmiştir. Dolayısı ile sanığın susma hakkını kullanması durumunda, bu husus hiçbir şekilde verilecek olan kararda, onun kusurunun ya da suçluluğunun bir delili ya da dayanağı olarak kabul edilemeyecektir. Bunun yanı sıra, şüpheden sanık yararlanır ilkesi (*in dubio pro reo*), ceza yargılamasında şüphe durumunda kararın sanık lehine verilmesi gerektiğini ifade eder ve masumiyet karinesi ile sıkı sıkıya bağlantılıdır. Türk Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 223/2-e maddesi bu ilkeyi açıkça düzenlerken, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihatlarında da bu ilkenin ceza yargılamasında temel bir güvenceden ibaret olduğu vurgulanmaktadır^[16].

Kıta Avrupası hukuk sisteminde, ceza yargılamasının ilerleyişini belirleyen önemli bir unsur olan “şüphe” kavramı esasen, başlangıç şüphesi, yeterli şüphe ve kuvvetli şüphe şeklinde kademelendirilmiştir. Başlangıç şüphesi kavramı, soruşturmaya başlamak adına gerekli olan şüpheyi tanımlarken; yeterli şüphe, kamu iddianamenin hazırlanması ve kamu davası açılması adına gerekli olan şüphedir. Kuvvetli şüphe kavramı, temel hakları sınırlandıran bazı koruma tedbirlerinin (örn. tutuklama koruma tedbirinin) uygulanabilmesi için varlığı koşul olarak tanımlanan şüphedir. Türk mevzuatında şüphe dereceleri açıkça sınıflandırılmamış

[15] Önder Tozman, “Suçsuzluk Karinesi: Türk Hukukundaki Sonuçları,” *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 11, no. 3–4 (2007): 330–331; Ecem Öztunay, “Masumiyet Karinesi,” *İzmir Barosu Dergisi* 88, no. 3 (2023): 371.

[16] Hüseyin Şık, “Suçsuzluk Karinesi,” *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi* 1 (2012): 109–111; Ecem Öztunay, “Masumiyet Karinesi”, 371; Önder Tozman, “Suçsuzluk Karinesi”, 329, 332, 338.

olsa da “makul şüphe” kavramı tanımlanmıştır. Adli ve Önleme Aramaları Yönetmeliği’ne göre, makul şüphe, hayatın olağan akışı içinde somut olaylar karşısında genel olarak hissedilen şüpheyi ifade eder. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 5/1-c maddesinde ise, bir kişinin suç işlediğine dair makul sebeplerin bulunması veya suç işlenmesini ya da suç işlendikten sonra kaçılmasını önleme gerekliliğini ortaya koyan makul gerekçelerin varlığı halinde, o kişinin yetkili adli makam önüne çıkarılmak üzere yakalanıp tutulabileceği düzenlenmiştir. Sözleşmede bu çerçevede aranan koşul, İngiltere’de “reasonable suspicion” olarak yer almakta ve bu terim Türkçeye çoğunlukla “makul şüphe” şeklinde tercüme edilmektedir. Vicdani kanaat kavramı ise, hakim dosyadaki delilleri serbestçe değerlendirerek ulaştığı “subjektif ikna düzeyini” tanımlamaktadır. Kıta Avrupası hukuk sisteminde delillerin serbestçe değerlendirilmesi ilkesi benimsenmiş olup, hakim yasal delil kurallarıyla sınırlı olmamakla birlikte kararlarını yalnızca vicdani kanaate değil, somut ve objektif temellere dayandırmakla yükümlüdür. Vicdani kanaat, keyfiliği değil, rasyonel ve gerekçelendirilebilir bir ikna düzeyini ifade eder ve hakim gerekçeli karar verme yükümlülüğü bu nedenle ceza yargılamasında hayati bir öneme sahiptir^[17].

Anglo-Sakson hukuk metodolojisinde savunma hakkı, suçlanan kişilerin kendilerine karşı açılan davaya itiraz etme ve ceza yargılamaları boyunca çıkarlarını koruma fırsatına sahip olmalarını sağlayan temel bir ilkedir. Bu hak, Anglo-Sakson bölgelerinde hem usul kurallarına hem de daha geniş adalet ve hakkaniyet kavramlarına derinlemesine yerleşmiştir. Anglo-Sakson sisteminde savunma hakkı; çekişmeli yargılama sistemi, müdafinin rolü ve usulsel güvenceler kapsamında karakterize edilmektedir. Ceza muhakemesinde, savcılık ve savunma makamının iddialarını ve delillerini, tarafsız bir yargıç veya jürinin önünde sunduğu bir çekişmeli süreçle tanımlanmaktadır. Sanığın, savunma hakkını korumak için temel unsurlar

[17] Hamide Zafer ve Yağız Yavuz, “Ceza Muhakemesinde Suç Şüphesi ve Dereceleri,” *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi* 30, no. 2 (2024): 465–482.

olan yasal temsil, delil sunma ve tanıkları çapraz sorgulama hakkı vardır. Savunma hakkı; masumiyet karinesi, susma hakkı ve adil yargılanma hakkı gibi bir dizi güvenceler ile korunmaktadır. Bunlar hem ulusal hem de uluslararası yasal standartlarda yansıtılır. Hukuki yardıma erişim, temel bir husustur; ancak savunma hakkı daha geniştir ve yargılamaya anlamlı bir şekilde katılma ve savunmayı hazırlamak için yeterli zamana ve olanaklara sahip olma yeteneğini kapsamaktadır^[18]. Bununla birlikte, şüpheli ya da sanık, kendi var olan imkanları dahilinde eğer bir avukata erişemiyor ise, devlet özellikle ceza davalarında, şüpheli ya da sanığa hukuki danışmanlık sağlamalıdır^[19].

Anglo-Sakson hukuk sisteminde, savunma hakkının temelinde yer alan masumiyet karinesi (presumption of innocence) ve ispat yükümlülüğü (burden of proof) ilkeleri gereği; her sanık suçlu bulunana kadar masum kabul edilir ve savcılık makul şüphenin ötesinde (beyond a reasonable doubt) suçluluğu ispatlamalıdır^[20]. Bu ilkeler, sadece usul güvenceleri gereği değil, aynı zamanda çeşitli uluslararası sözleşmelerde ve anayasalarla güvence altına alınmış olan temel insan hakları niteliğindedir. Anglo-

[18] Ed Cape, “Defense Rights, Duties, Norms, and Practices in Common Law and Civil Law Jurisdictions,” in *The Oxford Handbook of Criminal Process*, ed. D. Brown, J. I. Turner, and B. Weissner (Oxford: Oxford University Press, 2019), 189; Yong-an Ren, “Research on Defense Right after the Reform of Criminal Justice Style,” *Journal of Xiangtan University*, 1 (2010): 36–38; Dinu Ostavciuc, “Ensuring the Right to Defense in the Criminal Process,” *Supremacy of Law* 2, (2023): 45–60.

[19] IV Smolkova, “‘Miranda Rights’: History of Their Establishment and Implementation in the Court Proceedings of the USA and the Russian Federation,” *Siberian Criminal Process and Criminalistic Readings*, 2023, 59–69.

[20] Kateryna Slinko, Fernando de Brito Alves, and Dirceu Pereira Siqueira, “Ensuring the Rights and Freedoms of Participants in Criminal Proceedings Brought to Criminal Responsibility,” *Revista Jurídica Cesumar – Mestrado* 24, no. 2 (2024): 663–672; Malikabonu Abdullaeva, “Burden of Proof and Presumption of Innocence: A Comprehensive Review of These Fundamental Principles in Anglo-Saxon Criminal Justice Systems,” *The American Journal of Political Science, Law and Criminology* 6, no. 9 (2024): 155–159.

Sakson sisteminde, susma hakkı yerine kendini suçlamaya karşı imtiyaz (privilege against self-incrimination) kavramı kullanılmaktadır. Kendini suçlamaya karşı imtiyaz, sanığın zorla veya baskı altında belirli bir bilgiyi vermeye zorlanmasına karşı bir koruma sağlar. Buna karşılık susma hakkı, sanığın tanıklık yapmaması ya da sorulara yanıt vermemesi nedeniyle aleyhine sonuç doğmamasını güvence altına alır. Bu nedenle, doktrinde bu iki hak arasında işlevsel bir fark olduğu ve her birinin farklı durumlara karşı koruma sağladığı ifade edilmektedir^[21].

Kendini suçlamaya karşı imtiyaz (privilege against self-incrimination) kavramı, Amerika Birleşik Devletleri Yüksek Mahkemesi'nin 1966 tarihli *Miranda v. Arizona* kararında şekillendirilen ve ceza yargılamaları açısından hem devrim niteliği taşıyan hem de zamanla geleneksel bir uygulamaya dönüşen “Miranda haklarının” bir sonucu olarak uygulanmaktadır. Sanığın kendini suçlamaya karşı anayasal güvencesini kurumsallaştıran önemli bir yasal mekanizma olarak kabul edilmektedir. Bu karar doğrultusunda geliştirilen usul güvenceleri, bir kişinin gözaltına alındığı veya özgürlüğünün önemli ölçüde kısıtlandığı durumlarda sorgulama öncesinde devreye girmektedir. Buna göre, şüpheli ya da sanık; sessiz kalma hakkına sahip olduğu, beyanlarının aleyhine delil olarak kullanılabileceği, sorgulama sırasında bir avukat bulundurma hakkına sahip olduğu ve eğer bir avukat tutacak maddi imkâna sahip değilse kendisine devlet tarafından bir avukat atanacağı hususlarında açıkça bilgilendirilmelidir^[22].

Kıta Avrupası hukuk sistemi ile karşılaştırıldığında; Anglo-Sakson hukuk sisteminde ceza yargılaması, mutlak gerçekliğin ortaya çıkarılmasından ziyade, genel bağlamda sanığın suçluluğunu destekleyen delil unsurlarını

[21] Rezzan İtişgen, “Kişinin Kendini Suçlamaya Zorlanamaması İlkesi” (Yüksek Lisans Tezi: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012), 4; Şaban Cankat Taşkın, “Osmanlı Ceza Muhakemesi Hukukunda Şüpheli ve Sanığın Susma Hakkı,” *TBB Dergisi* 170 (2024): 389; Abdullaeva, “Burden of Proof and Presumption of Innocence”, 155.

[22] IV Smolkova, “Miranda Rights”, 59-69.

belirlemeye odaklanmaktadır^[23]. Anglo-Sakson hukuk sisteminde ve bu modeli benimseyen ülkelerde geçerli olan “itham usulünde” ise, ceza sorumluluğunun doğabilmesi için bir kişinin başka bir kişi tarafından suçlanması ve suçlamada bulunan tarafın bu iddiayı ispat etmesi esastır. Delillerin sunumu, sıkı şekil ve içerik kurallarına tabi olup, ispat yükü tamamen iddia makamına aittir. Sanık ise, aksine dair yeterli ve ikna edici delil ortaya konulmadıkça masum kabul edilir. Bu sistemde “şüpheden sanık yararlanır” ilkesi temel bir yargılama güvencesi olarak kabul görmektedir. Jürinin, bir sanık hakkında mahkumiyet kararı verebilmesi için savcılığın, ileri sürdüğü iddiaları her türlü makul şüpheyi ortadan kaldıracak ölçüde delillendirmesi gerekir. Başka bir ifadeyle, jürinin suçlu kararına varabilmesi, suçun işlendiğine dair maddi gerçekliğin “makul şüphenin ötesinde” ortaya konmasıyla mümkündür. Yargılama süreci sonunda, mutlak bir kesinlik elde edilmese bile, bu standarda oldukça yaklaşılmaması beklenir. Bu ulaşılan seviye, ceza yargılamasında gerçeğe ulaşılabilecek en üst nokta olarak değerlendirilir ve “makul şüphenin ötesinde” (beyond a reasonable doubt) ispat standardı ile ifade edilir^[24].

Amerika Birleşik Devletleri’nde, masumiyet karinesi ve savcının suçu makul şüphenin ötesinde ispatlama yükümlülüğü, Anayasa’nın Beşinci ve On Dördüncü Değişiklikleri kapsamında güvence altına alınmıştır. Ancak, bu ilkeler farklı yargılamalarda değişik şekillerde uygulanabilmektedir. Örneğin, *United States v. Salerno* (481 U.S. 739, 1987) kararında da görüleceği üzere, tutuklama öncesi duruşmalarda, kişinin toplum için tehlike oluşturmaması ya da kaçma riski bulunması durumunda, sadece “ikna edici ve açık kanıt” aranmaktadır. İngiltere’de ise yazılı bir anayasa

[23] James C. Oldham, “Truth-Telling in the Eighteenth-Century English Courtroom,” *Law and History Review* 12 (1994): 95; Slinko, Alves and Siqueira, “Ensuring the rights”, 667.

[24] Mehmet Yayla, “Ceza Yargılamasında İspat İçin Yenilmesi Gereken Şüphe; Türkiye ve Amerika Birleşik Devletleri Sistemlerinin İncelenmesi,” *Ankara Barosu Dergisi* 3 (2013): 296–298.

bulunmasa da masumiyet karinesi ortak hukuk ilkeleri ve mevzuatla korunmaktadır. Buna karşılık, 1994 tarihli Ceza Adaleti ve Kamu Düzeni Yasası, sanığın susma hakkını kullandığı durumlarda, jüri tarafından olumsuz çıkarımlar yapılmasına izin vermektedir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *Murray v. Birleşik Krallık kararında*, mahkumiyet kararının gerekçesinin yalnızca sanığın sessizliğine dayanmadığı sürece, masumiyet karinesinin ihlal edilmeyeceği ve bunun Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne aykırı olmadığını belirtmiştir. Kanada'da ise masumiyet karinesi, Haklar ve Özgürlükler Şartı'nın 11(d) maddesiyle açıkça korunmakta ve Kanada Yüksek Mahkemesi bu hakkı ceza yargılamasının her aşamasına geniş şekilde uygulamaktadır. Avustralya'da da masumiyet karinesi temel bir ortak hukuk ilkesi olarak tanınmaktadır. Bununla birlikte, bazı terörle mücadele düzenlemeleri —örneğin, kanıta dayanmayan önleyici gözaltılar— bu ilkeye aykırı olduğu gerekçesiyle eleştirilmektedir^[25].

II. HUKUK SİSTEMLERİNDE SAVUNMA AVUKATININ ROLÜ VE HATALI MAHKUMİYET NEDENLERİ

Kıta Avrupası hukuk sisteminde ceza muhakemesi, esas itibarıyla inceleme usulüne (inquisitorial system) dayanmaktadır. Bu modelde, yargılamanın merkezinde hakim maddi gerçeğe ulaşma yükümlülüğü bulunur. Müdafî, soruşturma ve kovuşturma evrelerinde sanığın haklarını korumak, delil sunmak, usule ilişkin itirazlarda bulunmak ve yargılamanın adil yürütülmesini sağlamakla yükümlüdür. Ancak, müdafinin rolü, hakim aktif araştırma yetkisi karşısında daha sınırlı kalabilir. Örneğin, Almanya'da belirli suçlar için zorunlu müdafilik sistemi bulunmakta olup, mahkeme tarafından atanan avukatlar sanığı temsil eder; ancak bu sistemde kamu savunuculuğu kurumsal bir yapıdan ziyade bireysel avukat atamaları şeklinde işlemektedir. Fransa gibi soruşturma sistemlerinde ise, savunma avukatının rolü genellikle soruşturma yargıcının rolüne ikincildir. Sürece yardımcı olurlar ancak soruşturmayı veya delil toplamayı kontrol etmezler.

[25] Abdullaeva, “Burden of Proof and Presumption of Innocence”, 157.

Bu bağlamda, savunma avukatı, merkezi bir muhalif figür olmaktan ziyade, öncelikle sanığın haklarının koruyucusu ve mahkemenin yardımcısı olarak hareket eder. Rollerini destekleyici ve ilgili yasal düzenlemelerce hüküm altına alınmış olup, Anglo-Sakson hukuk sistemi gibi çekişmeli sistemlerdeki davayı yönetmek yerine adalet ve hakkaniyeti sağlamaya odaklanmaktadır. Katılımları, yargı denetimi ve yasal-etik kısıtlamalar tarafından şekillendirilir^[26].

Alman Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu (Strafprozessordnung-StPO), müdafinin görevlerini ve atanma usulünü detaylı biçimde düzenlemektedir. Kanunun “Savunma” başlıklı on birinci kısmında, “*Sanığın savunma avukatının hazır bulunması hakkı*” başlıklı 137. maddesinde; “*Sanık, yargılamanın her aşamasında bir müdafinin yardımından yararlanabilir. Seçilen savunmacıların sayısı üçü geçemez.*” şeklinde belirtilmiştir. Zorunlu müdafilik ise 140. maddede düzenlenmiştir; Kanunda sayılan hallerin yanı sıra “*Suçun ağırlığı, beklenen hukuki sonuçların ağırlığı veya fiili veya hukuki durumun karmaşıklığı nedeniyle bir müdafinin yardımının gerekli görülmesi veya sanığın kendini savunamayacağının anlaşılması hâlinde de zorunlu savunma hali söz konusudur.*” olarak ifade edilmiştir. Fransa Ceza Muhakemesi Kanunu (Code de procédure pénale) 114. maddesine göre, savunma avukatlarının soruşturma ve kovuşturma süreçlerine etkin katılımı yasal güvence altına alınmıştır. İlgili hükümlere göre, avukatlar, temsil ettikleri tarafın sorgulaması veya ifadesinden en geç beş iş günü önce, iadeli taahhütlü mektupla, alındı onaylı faks yoluyla ya da doğrudan dosyaya işlenerek yapılan sözlü bildirimle davet edilir. Dava dosyası, sanığın her sorgulamasından veya katılan tarafın her ifadesinden en geç dört iş günü önce avukatların incelemesine sunulmak zorundadır. Özellikle, soruşturma

[26] Jacqueline Hudson, “The Role of the Criminal Defence Lawyer in Adversarial and Inquisitorial Procedure,” in *Strafverteidigung vor neuen Herausforderungen*, ed. Thomas Weigend, Barbara Grunewald, and Susanne Walther (Berlin: Duncker & Humblot GmbH, 2008), 45–59; Jacqueline Hudson, “The Role of the Criminal Defence Lawyer in an Inquisitorial Procedure: Legal and Ethical Constraints,” *Legal Ethics* 9, no. 1 (2006): 30–44.

altındaki kişinin ilk ifadesi veya katılan tarafın ilk beyanından itibaren, dosya iş günlerinde sürekli olarak avukatların erişimine açık tutulmakta; ancak bu erişim hakkı, soruşturma makamlarının düzgün işleyişine zarar vermemesi koşuluna bağlı kılınmaktadır. Ayrıca her sorgulama, yüzleştirme veya keşif işleminden sonra, sanığa bilgi verilmesinin ardından, ilgili tutanakların bir kopyası derhal ve gecikmeksizin savunma avukatına teslim edilmektedir. İtalya Ceza Muhakemesi Kanununda (*Codice di procedura penale*) 103. maddede ise, müdafii, savunma görevini yerine getirirken özgürce hareket etme hakkı düzenlenmiştir. Bu madde, müdafii görevini yerine getirirken herhangi bir baskı veya engelleme ile karşılaşmamasını güvence altına alır. Ayrıca, Kanunun 369. maddesinde, savunma hakkının korunması amacıyla, müdafii katılma hakkı olan işlemlerden önce savunma avukatına bilgi verilmesinin zorunluluğu ifade edilmiştir. Bu düzenlemeler, savunma hakkının etkin kullanılabilmesini ve adil yargılanma ilkesinin tam anlamıyla hayata geçirilmesini amaçlamakta, avukatın soruşturma sürecinde yalnızca sembolik bir figür değil, bir savunma aktörü olarak yer almasını sağlamaktadır.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6/3-c maddesi, sanığın (ve şüphelinin) hem bizzat hem de kendi seçeceği bir savunma avukatı aracılığıyla savunma yapma hakkını güvence altına almaktadır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM), bu hakkın nasıl kullanılacağına ilişkin usulü belirleme yetkisini taraf devletlerin takdirine bırakmakta, ancak bu sistemlerin Sözleşme'nin öngördüğü adil yargılanma ilkesiyle uyumlu olmasını aramaktadır. Nitekim AİHM, *Czekalla v. Portekiz* kararında bu hususu açıkça ele almıştır. Somut olayda, adli yardım kapsamında atanan müdafii, temyiz dilekçesini gerektiği biçimde hazırlamamış; bu sebeple Portekiz Yargıtayı başvurusunun mahkûmiyetine ilişkin temyiz başvurusunu reddetmiştir. AİHM, kararında şunu vurgulamıştır: Eğer adli yardım kapsamında atanan bir savunma avukatı açık bir ihmale düşerse veya savunma hakkını ihlal edebilecek bir eksiklik resmi makamların dikkatine sunulursa, bu makamların – özellikle de mahkemelerin – Sözleşme'nin

6. maddesiyle güvence altına alınan hakları korumak adına harekete geçmeleri gerekmektedir. Mahkeme, başvurucunun temyiz hakkının, atanan avukatın açık hatası yüzünden fiilen ortadan kalktığını, bu nedenle Portekiz Yargıtayı'nın hatayı fark ettikten sonra gerekli düzeltici tedbirleri almakla yükümlü olduğunu belirtmiştir. Sonuç olarak, Mahkeme, bu düzeltmenin yapılmaması nedeniyle Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6/3-c maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir. Mahkeme'nin bu yaklaşımı, savunma hakkının salt biçimsel değil, işlevsel bir güvence olarak ele alınması gerektiğini ve taraf devletlerin adil yargılanma ilkesine uygunluğu sağlamak için aktif bir rol üstlenmek zorunda olduğunu göstermektedir^[27].

Anglo-Sakson hukuk sistemi incelendiğinde, esas olarak çekişmeli usul (adversarial system) üzerinden kurulu olduğu görülmektedir. Bu sistemde müdafî, yargılamanın merkezinde yer alır ve savunmanın etkinliği büyük ölçüde avukatın performansına bağlıdır. Müdafî, delil toplama, tanık sorgulama, çapraz sorgulama yapma ve müvekkilinin haklarını savunma konularında geniş yetkilere sahiptir, bununla birlikte davayı şekillendirmede aktif bir rol oynarlar. Bu muhalif yaklaşım, hakimlerin maddi gerçekliğe ulaşmada daha aktif bir rol oynadığı Kıta Avrupası hukuk sisteminin aksine, her iki tarafın avukatlarının ve savcılık makamının yargılama sürecine hakim olduğu Anglo-Sakson hukukunun ayırt edici bir özelliğidir. Amerikan Barolar Birliği (ABA) tarafından belirlenen standartlara göre, müdafîin görevi, müvekkilini ceza yargılamasının tüm aşamalarında etkin bir şekilde temsil etmek, hukuki danışmanlık sağlamak, savunma stratejileri geliştirmek ve gerektiğinde temyiz başvurularında bulunmaktır. Ayrıca, ABD'de kamu savunuculuğu kurumsal bir yapı içerisinde organize edilmiştir ve devlet tarafından finanse edilen kamu savunucuları, maddi

[27] Serkan Cengiz, Fahrettin Demirağ, Teoman Ergül, Jeremy McBride ve Durmuş Tezcan, *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Ceza Yargılaması Kurum ve Kavramları* (Ankara: Türkiye Barolar Birliği, 2008), 182.

durumu yetersiz olan sanıklara hukuki yardım sağlar^[28]. Savunma avukatları, sanıklar için suçlamaları veya cezaları azaltabilecek anlaşmalara varmak savcılarla gerçekleştirdikleri pazarlıkta önemli katılımcılardır. Dolayısıyla, savunma avukatlarının performansı, pazarlık anlaşmalarını ve dava yönetimini etkileyebilmekte ve müvekkilleri için hayati sonuçlar doğurabilmektedir^[29].

Hukuki Yardım, Hüküm ve Suçluların Cezalandırılması Yasası 2012 (*Legal Aid, Sentencing and Punishment of Offenders Act 2012–LASPO*), İngiltere ve Galler’de hukuki yardım sistemini yeniden yapılandıran bir yasadır. Bu yasa, hukuki yardımın kapsamını ve sağlanma koşullarını belirleyerek, savunma avukatlarının atanması ve görev yapması için gerekli zemini oluşturur. Savunma avukatlarının spesifik görev ve sorumlulukları ise Polis ve Ceza Kanıtı Yasası 1984 (*Police and Criminal Evidence Act 1984 – PACE*) ve Ceza Muhakemesi Usul Kuralları (*Criminal Procedure Rules*) gibi diğer mevzuatlarda detaylandırılmıştır. Polis ve Ceza Kanıtı Yasası’nın 58. Maddesinin birinci fıkrasına göre, “Polis karakolunda veya başka bir yerde tutuklanarak gözaltında tutulan kişi, talep etmesi halinde, istediği zaman bir avukatla özel olarak görüşme hakkına sahiptir.” olarak düzenlenmiş olup ayrıca devamındaki dördüncü ve beşinci fıkralarda, (4) “Bir kişi bu talepte bulunursa, bu bölümde düzenlenen gecikmeye izin verilen durumlar hariç, mümkün olan en kısa sürede bir avukatla görüşmesine izin verilmelidir. (5) Her durumda, ...ilgili andan itibaren 36 saat içinde bir avukata danışmasına izin verilmelidir.” şeklinde ifade edilmiştir. Ceza Muhakemesi Usul Kuralları 15. Bölümde yer alan, “Savunma Beyanı (*Defence disclosure*)” başlıklı 15.4 maddesinde;

[28] John H. Langbein, “The Criminal Trial Before the Lawyers,” *University of Chicago Law Review* 45 (1978): 263; Slinko, Alves and Siqueira, “Ensuring the rights and freedoms of participants in criminal proceedings brought to criminal responsibility”, 663-672.

[29] Frank H. Stephen, Giorgio Fazio, and Cyrus Tata, “Incentives, Criminal Defence Lawyers and Plea Bargaining,” *International Review of Law and Economics* 28 (2008): 212–219.

savunmanın, savcılığın delil açıklamasını takiben belirli bir süre içinde savunma beyanını sunması gerektiği ve bu beyanın, savunmanın dayandığı esasları ve sunmayı planladığı delilleri içermesi gerektiği hüküm altına alınmıştır. 25. Bölümde yer alan “Suçlamayı Kabul Etmeme Halinde Uygulanacak Prosedür (*Procedure on plea of not guilty*)” başlıklı 25.9 maddesine göre ise; sanık suçlamayı kabul etmediğinde, savunma avukatı duruşma sürecinde delil sunma, tanık çağırma ve çapraz sorgulama yapma gibi görevleri üstlenmektedir.

Savunma avukatının rolü, ceza muhakemesi süreçlerinde adil yargılanma ilkesinin ve masumiyet karinesinin somut güvencesini teşkil etmesine rağmen, güncel literatür haksız mahkumiyetlerin yalnızca bireysel savunma zaaflarından değil, çok daha geniş bir sistemik yapıdan kaynaklandığını ortaya koymaktadır. Haksız mahkumiyetlerin nedenleri arasında ilk sırada, özellikle görgü tanıklarının hafızasının güvenilmezliği nedeniyle meydana gelen yanlış tanık teşhisleri yer almakta olup, psikoloji ve hukuk disiplinlerinin kesişiminde yapılan ampirik çalışmalar bu durumun nörobilimsel temellerini de tartışmaktadır. Bununla birlikte, hatalı veya abartılı adli bilim uygulamaları, örneğin güvenilirliği bilimsel olarak kanıtlanmamış örüntü analizleri, bite-mark (ısırik izi) incelemeleri veya hatalı DNA yorumlamaları, mahkemelerin yanlış kanaat oluşturmalarına yol açmaktadır. Zorla veya baskı altında alınan itiraflar, özellikle bilişsel açıdan kırılgan bireylerde, sorgulama tekniklerinin etik sınırlarının aşılması nedeniyle sıkça ortaya çıkan bir faktördür. Ayrıca, çeşitli nedenlerden kaynaklı olarak savunma avukatlarının yetersiz ya da hatalı destek vermesi, savcılık makamlarının veya polislerin delil saklama, savunma tarafını eksik bilgilendirme ya da tanıkları yönlendirme gibi resmi görevi kötüye kullanma halleri, adaletin işleyişinde geri dönülmesi güç zararlar doğurmaktadır. Yetersiz savunma faaliyetleri ise genellikle yapısal finansman eksikliklerinden, ağır iş yüklerinden veya avukatların mesleki yetkinliklerindeki farklılıklardan kaynaklanmaktadır; bu durum Anglo-Sakson hukukundaki kamu savunucusu (public defender)

sisteminde ve Kıta Avrupası'ndaki zorunlu müdafilik kurumunda da gözlemlenebilmektedir^[30].

Güvenirliği bilimsel olarak kanıtlanmamış yöntemler kullanmak ya da delillerin eksik analizi ve değerlendirilmesine örnek olarak Bircan ve Cemal Başak çiftinin haksız mahkumiyet vakası, Türkiye ceza yargılamasında adli hata risklerinin yalnızca münferit dikkatsizliklerden değil, aynı zamanda sistemik ve kurumsal düzeydeki metodolojik eksikliklerden ve bilimsel değerlendirme yetersizliklerinden kaynaklandığını göstermesi bakımından son derece öğretici nitelikte bir davadır. 2002 yılında İstanbul Kumkapı'da komşuları Mustafa Çelik'in öldürülmesi olayı kapsamında yürütülen ceza soruşturmasında, yalnızca maktulün yanağında tespit edilen diş izinin Bircan Başak'a ait olduğu yönündeki adli rapor temel alınarak, çift hakkında tutuklama tedbirine başvurulmuş ve Başak çifti yaklaşık kırk ay süreyle özgürlüklerinden mahrum bırakılmıştır. Ancak sonrasında yürütülen ileri bilimsel incelemeler, olay yerinde bulunan biyolojik delillerin (kan, sperm, tükürük, parmak izi) Başak çiftine ait olmadığını açık biçimde ortaya koymuştur. Özellikle Prof. Dr. Sevil Atasoy'un öncülüğünde faaliyet gösteren Masumiyet Projesi'nin katkılarıyla gündeme taşınan diş izi analizlerinin bilimsel güvenilirliğine ilişkin metodolojik eleştiriler ve uluslararası tartışmalar, mahkemeyi yeniden yargılama süreci başlatmaya sevk etmiş ve nihayetinde 2010 yılında verilen beraat kararı ile çiftin suçsuzluğu yargı kararıyla tescil edilmiştir. Bu vaka, yalnızca masumiyet karinesinin ve adil yargılanma ilkesinin fiilen ne ölçüde tehlikeye açık olduğunu göstermekle kalmamakta, aynı zamanda ceza adalet sisteminde bilimsel delillerin analizi, yorumlanması ve uzman görüşlerinin yargı kararlarına etkisi bağlamında daha titiz, metodolojik açıdan denetlenebilir ve uluslararası bilimsel standartlarla uyumlu yaklaşımların tesis edilmesinin

[30] Olalere, "Case Study Account", 122-134; Brittnay Lea-Andra Morgan, "Wrongful Convictions: Reasons, Remedies, and Case Studies" (Doktora Tezi: Appalachian State University, 2014); Nuria Sánchez, Guadalupe Blanco-Velasco, Linda Geven, Jaume Masip ve Antonio L. Manzanero, "Wrongful Convictions with Prison Sentences in Spain," *The Wrongful Conviction Law Review* (2024).

zorunluluğunu açıkça ortaya koymaktadır^[31].

Anglo-Sakson hukukunun tipik unsurlarından biri olan ve ceza muhakemesinin hızlandırılmasını amaçlayan pazarlık usulü (plea bargaining) uygulamasının da haksız mahkumiyet riskini artırabileceği tartışılmaktadır. Özellikle sanıkların uzun cezalarla tehdit edilerek daha az ceza karşılığında suçunu kabul etmeye ikna edilmesi, masum bireylerin çıkar hesapları veya baskı altında hatalı beyanlarda bulunmasına yol açabilmektedir. İddia pazarlığı mekanizmasının bir dosyada uygulanması durumunda, şüpheli veya sanık kaçınılmaz olarak adil yargılanma haklarının belirli bir kısmından vazgeçmek zorunda kalabilmektedir. Bu hakların başında masumiyet karinesi, susma ve kendini suçlamama hakkı, mahkemeye erişim hakkı ile kamuya açık duruşmada delillerin doğrudan ikamesine dayalı yargılanma hakkı yer almaktadır. Bu bağlamda özellikle altı çizilmesi gereken nokta, Anglo-Sakson hukuk sistemine bağlı ülkelerde sanığın suçunu kabul etmesinin (*guilty plea*) tarihsel olarak önemli bir ağırlığa sahip olduğudur. Bu yönüyle Anglo-Sakson sistemi, sanık ikrarını mahkûmiyet için tek başına yeterli kabul etmesi bakımından, ikrarın benzer bir güce sahip olmadığı Kıta Avrupası hukuk geleneklerinden ayrılmaktadır. Gerçekten de ikrar Kıta Avrupası sistemlerinde önemli bir delil unsurudur; ancak klasik Kıta Avrupası ceza muhakemesi anlayışında, ikrar kural olarak tek başına mahkûmiyet için yeterli sayılmamaktadır. Oysa iddia pazarlığı usulünün benimsenmesiyle birlikte sanık hem suçunu kabul etmiş hem de ilgili prosedürü onaylamış sayıldığından, artık suçlamaların doğruluğunu sına ve tam anlamıyla yargılanma imkanından feragat etmiş olur. Bir başka ifadeyle ister suçunu itiraf etsin ister önerilen anlaşmalı usulü kabul etsin, şüpheli ya da sanık çok sayıda temel adil yargılanma hakkından bilinçli olarak vazgeçmektedir. Alternatif çözüm yolları olarak geliştirilen

[31] Bert Canbolat, “DNA’nın Gücü: Haksız Mahkumiyetlerle Mücadelede Masumiyet Projesi,” *Türkiye Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Analizler Merkezi (TÜRKSAM)*, 2 Temmuz 2024, <https://www.turksam.org/detay-dna-nin-gucu-haksiz-mahkumiyetlerle-mucadelede-masumiyet-projesi>.

bu tür mekanizmaların, yargı mercilerinin iş yükünü hafifletme amacının ötesinde, sanığın bilinçli ve özgür iradesine dayanan kararlar almasını sağlaması beklenirken, pratikte bu ideal çoğu zaman gerçekleşmemektedir. Dolayısıyla, sistemsiz reformlar ve çok aktörlü müdahaleler olmadan, haksız mahkumiyetlerin önlenmesi yönünde atılacak her adım eksik ve yüzeysel kalacaktır^[32].

III. YETERSİZ SAVUNMA DESTEĞİNİN ETKİLİ OLDUĞU HAKSIZ MAHKUMİYETLERE İLİŞKİN VAKA ÖRNEKLERİ

Yetersiz ve etkisiz savunma desteği, özellikle son birkaç yılda sanık hakkında hatalı mahkumiyet veya ölüm cezası verilmesine yol açan başlıca faktörlerden biri olarak görülmektedir. Free'ye (2017) göre; savunma avukatlarının, müvekkillerini etkisiz ve yetersiz bir biçimde savunmalarına neden olan ana başlıklar; tanıkların yetersiz çapraz sorgusu, pazarlıkta yapılan savunmada sanığın ya da şüphelinin gerekçesiz itiraflara teşvik edilmesi, doğru başvuruların yapılmaması, başvuruların zamanında yapılmaması, itiraf niteliğindeki ifadelerin hukuka uygunluğunun araştırılmaması, bilirkişi raporlarının geçerliliğine ve adli kanıtların güvenilirliğine etkili bir itirazda bulunulmaması, davanın soruşturulmasına ilişkin yeterli çaba gösterilmemesi şeklinde sıralanabilir^[33].

Sánchez ve ark. tarafından 2024 tarihinde yapılan çalışmada, İspanyol Yüksek Mahkemesi tarafından 1996'dan 2022'ye kadar verilen mevcut inceleme kararlarını değerlendirmek üzere kodlayıcılar eğitilmiş, bu sayede haksız yere mahkum edilen 88 vaka tespit edilmiştir. Bulgular, haksız yere mahkum edilenlerin %92'sinin erkek olduğunu ve çoğunluğunun daha önce sabıka kaydı olduğunu göstermektedir. Çoğunlukla küçük suçları

[32] Ali Emrah Bozbayındır, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatlarında İddia Pazarlığı Kurumu," *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 2 (2021): 1450, 1470.

[33] Free, "Wrongful Convictions", 13.

içeren vakalarda, kişilerin %85'i 4,5 yıldan daha az süre için mahkum edildiği tespit edilmiştir^[34].

İngiltere’de Sam Hallam örneğinde, 17 yaşındaki Hallam, 2004 yılında Londra’da bir cinayetle suçlanmış; olay yerinde bulunmadığını kanıtlayacak cep telefonu kayıtları ve diğer tanıklar olmasına rağmen, savunma avukatı bu delilleri mahkemeye sunmamış ve çapraz sorgulamada tanık ifadelerinin çelişkilerini ortaya koymamıştır. Sonuçta Hallam, esasen yalnızca zayıf tanık beyanlarına dayanarak mahkum edilmiştir. Mahkumiyetinden ancak yedi yıl sonra, yeni deliller ışığında beraat etmiştir^[35]. Andrew Evans ise, 1972’de İngiltere Staffordshire’da 14 yaşındaki öğrenci Judith Roberts’ı öldürmesi iddiası ile tutuklanan bir askerdir. Polis tarafından depresyon tedavisi gördüğü bir dönemde, avukatsız ve tıbbi destekten yoksun bir ortamda saatler süren sorgulamalar sonucunda cinayeti işlediğini itiraf etmiş, savunma avukatı, bu itirafın koşullarını ve Evans’ın ruhsal durumunu sorgulamaksızın yargılama sürecini sürdürmüştür. Evans, ancak 25 yıl sonra, 1997’de, mahkumiyetin hukuken geçersiz olduğu anlaşıncı serbest kalmıştır^[36]. Norveç’te Fritz Moen, 1978 yılında, iki genç kadına tecavüz etmekten ve onları öldürmekten sorumlu tutuldu. İşitme ve konuşma engelli olmasına rağmen, savunma avukatı, Moen’in iletişim engellerini ve sorgulama sürecindeki adaletsizlikleri mahkemeye taşımakta başarısız olmuş; nihayetinde gerçek failin itirafıyla Moen, 18 yıl hapiste kaldıktan sonra, ölümünden kısa süre önce beraat etmiştir^[37].

[34] Sánchez et al., “Wrongful Convictions with Prison Sentences in Spain.”

[35] Jon Robins, “Beyond a Reasonable Doubt,” *Criminal Law & Justice* 182, no. 15 (2024): 260.

[36] Sam Poyser, “Two: A Historical Overview of Key Cases,” in *Miscarriages of Justice*, ed. Sam Poyser, Angus Nurse, and Rebecca Milne (Bristol, UK: Policy Press, 2018), 13–30.

[37] Ulf Stridbeck and Svein Magnussen, “Prevention of Wrongful Convictions: Norwegian Legal Safeguards and the Criminal Cases Review Commission,” *University of Cincinnati Law Review* 80, no. 4 (2013): 1387–1388.

İtalya'dan Amanda Knox davasında ise, 2007'de İngiliz oda arkadaşı Meredith Kercher'ın öldürülmesiyle suçlanan Knox, polis sorgusunda avukat bulunmaksızın ifade vermeye zorlanmış; savunma ekibi bu açık adil yargılanma ihlaline rağmen, yeterince güçlü bir itiraz mekanizması geliştirememiştir. Knox, ancak yıllar süren temyiz süreçlerinin ardından beraat etmiştir^[38]. İzlanda'nın Guðmundur ve Geirfinnur vakasında ise, 1974'te iki kayıp vakasında altı kişinin, polisin yoğun baskısıyla alınan itiraflara dayanarak mahkum edilmesini içerir. Savunma avukatlarının bu itirafların meşruiyetini sorgulama ve bağımsız delil sunma konusundaki yetersizliği, onlarca yıllık bir adli hatayı doğurmuş ve ancak 2018'de İzlanda Yüksek Mahkemesi tarafından kararlar iptal edilebilmiştir^[39]. Bu vakaların ortak noktası, savunmanın yalnızca teknik bir formalite değil, adil yargılanma hakkının etkin ve maddi bir garantisi olduğu; yetersiz savunma desteğinin, bireylerin hayatını ve özgürlüğünü geri döndürülemez şekilde etkileyecek boyutta sonuçlara yol açabileceği gerçeğini açıkça ortaya koymasıdır.

Şartlı tahliye olmadan zorunlu ömür boyu hapis cezasına çarptırılan Malcolm Alexander'ın davasında, yetersiz savunmanın nasıl hatalı bir mahkumiyete neden olduğu açıkça görülmektedir. Malcolm, 8 Kasım 1979'da Gretna, Louisianada Whitney Avenue Bulvarı'ndaki bir antika dükkanının sahibine yönelik gerçekleşen tecavüz suçundan tutuklanmış ve yaklaşık 38 yıl hapis yatan Malcolm hakkındaki suçlamalar, daha sonra DNA kanıtlarının analiz edilmesi ile 30 Ocak 2018 tarihinde kaldırılmıştır. Gerçekleşen olayda; siyah bir adam, boş bir dükkanda beyaz bir kadın olan kurbanı arkadan yakalamış ve dükkanın arka tarafındaki karanlık küçük bir banyoya taşımış ve orada silah zoruyla kurbanı arkadan saldırarak tecavüz etmiştir. Şubat 1980'de siyahi Malcolm ile kendisinden

[38] Danielle Lenth, "Life, Liberty, and the Pursuit of Justice: A Comparative Legal Study of the Amanda Knox Case," *McGeorge Law Review* 45 (2013): 347–382.

[39] Gisli H. Gudjonsson, "The Science-Based Pathways to Understanding False Confessions and Wrongful Convictions," *Frontiers in Psychology* 12 (2021).

para isteyen ve daha sonra da onu kendisine cinsel saldırıda bulunmakla suçlayan beyaz bir kadın arasında bir kavga yaşanmış, bu kavga, polisin Alexander'ın fotoğrafını, tamamen yabancı biri tarafından silah zoruyla saldırıya uğradıktan dört ay sonra tecavüz mağduruna gösterilen fotoğraf dizisine yerleştirmesine yol açmıştır. Tecavüz suçu gerçekleşirken saldırgan, tüm süre boyunca mağdurun arkasında yer almıştı. Bu nedenle, mağdurun onu görme fırsatının son derece sınırlı olduğunu söylemek mümkündür. Ancak, yine de kurban fotoğraflar arasında Malcolm'un fotoğrafını seçmiş, Malcolm 11 Mayıs 1980 tarihinde tutuklanmıştır. Avukatının etkili bir temsil sağlamaması nedeniyle duruşması başlayıp aynı gün sonuçlandırıldıktan sonra suçtan hüküm giydiğinde Malcolm 21 yaşındaydı. Daha sonra müvekkillerine yönelik çok sayıda ihmal şikayetinin ardından barodan ihraç edilen avukatının; müvekkili için güçlü bir savunma yapma yönündeki temel görevini yerine getiremediği, açılış konuşması yapmayı reddettiği, savunma davasını destekleyecek herhangi bir tanık çağırmadığı, Malcolm'un mağdur tarafından tespit edilmesi konusunda iddia makamı tanıklarının çapraz sorgusunu yeterli düzeyde gerçekleştirmediği, yine kapanış konuşmasını da yapmadığı, Malcolm'un ömür boyu hapis cezası almasının ardından davaya itiraz etme sözü verdiği ancak itirazı da gerçekleştirmediği görülmüştür. Masumiyet Projesi'nde yer alan dava direktörü Vanessa Potkin, davanın anlamını "Şartlı tahliye şansı bile olmadan ömür boyu hapis cezası riskiyle karşı karşıya kalan müvekkilinin hayatını koruma sorumluluğunu üstlenen savunma avukatı, etkili bir savunma sağlayamamıştır. Bu dava; avukat tarafından yetersiz yasal temsilin hatalı mahkumiyete yol açtığı önemli bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır" şeklinde açıklamıştır^[40].

Avukatın yetersiz savunmasının bir başka örneği Daniel Larsen'in davasında görülmektedir. Daniel, 1999 yılında yasa dışı olarak gizli silah bulundurmaktan suçlu bulunarak daha önce de hırsızlık suçundan sabıkalı olmasından dolayı 28 yıldan ömür boyu hapis cezasına çarptırılmıştır.

[40] Olalere, "Case Study Account", 130-132.

Olay, 6 Haziran 1998’de Northridge, California’da bulunan Gold Apple Cocktail Lounge’ın otoparkında bir kavga çıktığı esnada gerçekleşmişti. Polise haber veren kişi, yeşil gömlekli bir adamın bıçağı havaya salladığına tanık olduğunu beyan etmişti. Polis geldiğinde olay yerinde on ikiden fazla kişi bulunmakta iken, bir polis memuru da yeşil renkli bir gömlek giyen, saçları kazıtılmış bir adamı fark ettiğini, adamın belindeki bıçağı çıkarıp yakınlarda park halinde duran bir arabanın altına attığını belirtmişti. Bıçak arabanın altında bulunmuş ve bıçağı arabanın altına atan kişi olarak 30 yaşındaki Daniel Larsen polis ekipleri tarafından tutuklanmıştır. Daha sonra gizli silah bulundurma suçundan mahkemeye sevk edilmiş, ancak ilk derece mahkemesi tarafından sanığa karşı suçun temel bileşenini oluşturan “örtbas etme” yönünde herhangi bir somut delil bulunmadığı için dava reddedilmiştir. Aynı polis memurunun ifadesini değiştirmesinin ardından Daniel, aynı suçtan yeniden suçlanmış, ikinci duruşmada polis memuru, Larsen’in bıçağı gömleğinin içine değil altına sakladığını belirtmiştir. Polis memurunun mahkemeye sunduğu ve birbiriyle çelişen ifadesinin Larsen’in avukatı tarafından mahkemeye itiraz konusu edilmesi gerekirken edilmemiş, bıçağı Larsen dışında birinin attığına dair ifade verebilecek dokuz tanık olmasına karşın tanık çağırılmamış, ayrıca parmak izi incelenmesi konusunda da herhangi bir talepte bulunulmamıştır. Bu durum, Larsen’in avukatının, müvekkilinin masumiyetini kanıtlamak için daha fazla ve etkili bir soruşturma yapmadığı yönünde kanaat uyandırmıştır. Sonuç olarak, sanık avukatının ortaya koyduğu savunmanın kalitesi; meydana gelmiş hataları işaret edecek, düzeltecek ve müvekkilinin masumiyetinin kanıtlanmasına katkıda bulunacaktır^[41].

Son yıllarda hem Çin’de hem de Amerika Birleşik Devletleri’nde, masum insanların ölüm cezasına çarptırıldığı birkaç vaka da dahil olmak üzere çok sayıda haksız mahkumiyet olgularına rastlanılmaktadır. Bu durum, her iki ülkeyi de ölüm cezası konusunda reform yapmaya yönlendirmiştir. Her iki ülkede gerçekleştirilen reformlar, kapsam ve nitelik itibari ile büyük ölçüde

[41] Olalere, “Case Study Account”, 130-132.

farklılık göstermektedir^[42]. Jiang’a (2013) göre teorik olarak Çin ve ABD, “güvenilir sonuçlar elde etmek için nispeten eşit iki rakibin çatışmasına” dayanan, ancak savunma tarafına ilişkin “soruşturma ve kovuşturma sürecinde yetersiz performanstan muzdarip olunduğu” çekişmeli suç sisteminin aynı özelliğini paylaşmaktadır. Özellikle, etkili bir savunma avukatının bulunmaması, idam davalarında haksız yere mahkumiyet riskini önemli düzeyde artırmaktadır. Savunma kalitesi problemi ile özellikle, sanıkların özel olarak bir avukata yetki veremediği, avukatın mahkeme tarafından atandığı durumlarda karşılaşılmaktadır. Kaldı ki nitelikli avukat sayısının sınırlı olduğu göz önüne alındığında bile oldukça güç bir yargılama süreci ile karşı karşıya kalınmakta iken Batı Çin’in bazı ilçelerinde avukat dahi bulunmamaktadır. Oradaki mahkemeler hala, şüpheli ya da sanıkları savunmak üzere yeterli kabiliyete sahip bir savunma avukatı ataması yapamamaktadır^[43].

Her ülkede olduğu gibi, deneyimsiz ve yeterince ilgili faaliyet göstermeyen avukatlar haksız mahkumiyetler de dahil olmak üzere sıklıkla adalet hatalarına yol açmaktadır. Ancak, örneğin; Çin’de savunma avukatları yetkin ve deneyimli de olsalar özellikle, avukatların ölüm cezasına çarptırılan müvekkillerinin “suçu zorla itiraf etmiş olmaları” konusunu mahkemede gündeme getirmesi güçtür. Bu girişimi engelleyen Çin Ceza Yasası; sanıkları, yerleşik kurallara aykırı olarak ifadelerini değiştirmeye ikna edenlere 306. maddesi uyarınca yaptırım öngörmekte ve avukatları ciddi bir mesleki riske maruz bırakmaktadır. Bu nedenle, uygulamada 306. madde, kolluk kuvvetleri tarafından, savunma avukatını müvekkili tarafından zorla yapılan itiraflara karşı çıkmaktan caydırmak amacıyla sıklıkla suistimal edilmektedir^[44].

[42] Na Jiang, “A Comparison of Wrongful Convictions in Death Penalty Cases between China and the United States,” *International Journal of Law, Crime and Justice* 41 (2013): 144–166.

[43] Na Jiang, “A Comparison of Wrongful Convictions”, 148-149.

[44] Na Jiang, “A Comparison of Wrongful Convictions”, 148-150.

Jiang (2014), Çin’de temel olarak, gong-jian-fa olarak adlandırılan “demir üçgen” kavramı ile; davaları soruşturan polis ve savcı, sanıkları savunan vekil ve davaları dinleyen ve karara bağlayan mahkemeler arasındaki istikrarlı ilişki yapısını açıklamaktadır. Her ne kadar bu ilişki, adaleti hızlandırma ve ceza adaleti sistemini geliştirme arzusundan doğmuşsa da genellikle savunma avukatlarını muhakemenin dışında tutmakta ve devlet çıkarlarının istenmeyen muhalifleri olarak marjinalleştirmektedir. Demir üçgenin kaçınılmaz siyasi baskısı, idam davaları üzerindeki bu siyasi kontrol, ölüm cezasıyla karşı karşıya olan müvekkillerini hukuk ve adalet sınırları dahilinde gayretle temsil etme görevi olan savunmanın işlevini daha da zayıflatmaktadır. Zhang Gaoping & Zhang Hui, Li Huailiang, Five Youths, Chen Keyun ve diğerleri ve Yu Yingsheng vakalarında, haksız mahkumiyet sebeplerinden biri de savunma avukatının işlevsizleştirilmesi olarak öne çıkmaktadır. Devlet kurumlarının bir parçası olarak gong-jian-fa organları, genellikle savunma avukatlarını “suçluların suçlarının gizlenmesi ve temize çıkmaları koymasına yardımcı olan kişiler” olarak nitelendirmektedirler. Bu görünüm, savunma avukatlarını genellikle mesleklerini icra ederken savunmasız kılmakta ve onları kamuoyunda da birtakım şiddet davranışlarına hedef göstermektedir. Bunun bir sonucu olarak mesleki risk altında bulunan Çin’de, kişi başına düşen savunma avukatlarının sayısı, diğer ülkelere göre çok daha düşüktür^[45].

ABD’de ise, savunma avukatlarının davayı yeterince soruşturmaması nedeniyle hatalı mahkumiyetler ortaya çıkmaktadır. Ölüm cezasıyla karşı karşıya olanlar da dahil olmak üzere pek çok ekonomik durumu yetersiz sanık, yetersiz savunma temsili nedeniyle adaletin hatalı uygulanmasında mağdur olmaktadır. Öyle ki bazı savunma avukatları müvekkilleriyle nadiren görüşme gerçekleştirmekte ve hatta duruşma öncesi savunmalarını müvekkilleri ile dahi tartışmadan müvekkillerini ilk kez mahkeme

[45] Na Jiang, “Iron Triangle of the Gong Jian Fa: Lessons from Wrongful Convictions in Capital Cases?” *International Journal of Law, Crime and Justice* 42 (2014): 407, 410.

salonunda veya kalemlerde görmektedirler. Bu yetersiz temsil, sanığın geçmişini veya önceki suç kayıtlarını araştırma fırsatını, başkaca potansiyel kanıtların ve etkili beyanların sunulmasını, savunmanın davaya ilişkin tutarlı bir teori geliştirmesini engellemekte ve sanığa savunma pazarlığı sürecinde neredeyse hiçbir avantaj bırakmamaktadır^[46].

ABD adalet sistemi, hükümlülere cezalarına itiraz etmeleri için çok sayıda fırsatlar sunarken, buna karşılık çoğu hükümlüye temyiz sırasında hukuki temsili yeterli düzeyde sağlayamamaktadır. Bu hukuki yardım eksikliği de sıklıkla dilekçelerin teknik gerekçelerle reddedilmesine yol açmakta, tipik olarak masumiyet iddialarını yalnızca “süre, anayasa ihlalinin olup olmadığı, sanığın ve avukatının gerekli özeni göstererek hareket edip etmediği ve sanığın suçu kabul edip etmediği” gibi belirli koşullar özelinde değerlendiren temyiz mahkemelerinde olumsuz neticelere sebebiyet vermektedir. Ne yazık ki, masum hükümlünün mahkumiyet kararının bozulması, yeniden yargılanması ve ölüm cezasından kaçınması, etkili bir savunma avukatı olmaksızın oldukça güçtür^[47].

Brian Banks vakası; Kaliforniya’da sahte bir itiraf, usuli hatalar ve ırkçı önyargının birleşerek felakete yol açtığı önemli vakalardan biridir. Brian Banks’in uzun yıllar boyunca profesyonel bir futbolcu olma arzusu vardı. Ancak, haksız yere tecavüzle suçlanıp 41 yıl hapis cezasıyla karşı karşıya kalmasıyla bu hayalleri hızla suya düştü. Etkin bir şekilde yürütülmeyen soruşturmada, avukatı Banks’e suçu kabul etmesini tavsiye etmişti, bunun temel nedeni; avukatına göre, onun akranlarından oluşan bir jüri, onu büyük olasılıkla boyu ve ten rengi nedeniyle nihayetinde zaten mahkum edecekti. Daha sonra, Banks’e ise hayatının geri kalanını etkileyecek bir karar vermesi için yalnızca on dakika süre verilmişti. Öyle ki ABD’deki duruşmalarda, jürinin görüşünün siyah Amerikalılar için muhtemelen olumsuz olduğunu düşünen Banks, masumiyetine rağmen duruşmaya

[46] Jiang, “A Comparison of Wrongful Convictions”, 149.

[47] Jiang, “A Comparison of Wrongful Convictions”, 154.

devam etmek için gereken gücü ve inancı kendinde toplayamıyordu. Daha az bir ceza karşılığında suçunu kabul ederek haksız yere mahkum edildi. Suçsuz olduğunun öğrenilmesi ve kanıtlanması ile birlikte, mağdur sahte itirafa zorlandığını ifade ettiğinde, dava ulusal çapta ele alınmıştır^[48].

Savunma avukatlarının bir yargıcı adil olmaya zorlaması beklenirken, hatalı mahkumiyetlerde savunma avukatlarının adil olmaya özen göstermedikleri sübut bulmaktadır. Amerikan ana akım basını, savunma avukatlarının mahkemede uyuduğu ve hatta mahkemede sarhoş göründüklerine dair olguları defalarca haber yapmıştır. Cory Maples'in idam cezası davasına bakıldığında, Alabama'da idam cezasına çarptırılan Maples, kendisini temsil eden savunma avukatının tebligatı kendi posta odasında yanlış bir yere koymasının ve orada unutmasının ardından temyiz hakkını kaybetmiş, sonuç olarak; Maples, 1997 yılında bir gece içki içtikten sonra iki arkadaşını öldürmekten suçlu bulunmuştu. Üstelik mahkumiyetine itiraz etmesi de artık mümkün görünmemekte idi. Maples bu süreçte, tek başına en azından kısmen masumiyetini savunsa da mahkemeler bunu duymak istemeyerek defalarca geç kaldığını ve davasını kanıtlama çabasında gayret göstermediğini ileri sürdüler. Sorun Maples'in değil, savunma avukatının görevini ihmalinden doğmuştu. Öyle ki müvekkilin gösterdiği davranış ve söylemleri ile avukatının gösterdiği davranış ve söylemleri birbirine sıkı sıkıya bağlı olup yargılamanın süregelişini önemli derecede etkilemektedir. Mesleğinden bunalmış ve yeterli ekonomik güce sahip olmayan bir avukat ile iyi geliri olan ve mesleki faaliyetine karşı hevesli bir avukata sahip olmanın, yaşamla ölüm veya özgürlük ile ömür boyu hapis arasındaki farkı yaratabileceği yer aslında tam olarak burasıdır^[49].

Dioso-Villa tarafından 2015 yılında yapılan çalışmada, Avustralya'da haksız mahkumiyet ile sonuçlanan 71 vaka incelenmiş olup bu vakaların %23'ünde, yetersiz savunmanın haksız mahkumiyete neden olduğu ya

[48] Williams ve Majoy, "Convictions of the Innocent", 12.

[49] Williams ve Majoy, "Convictions of the Innocent", 21-22.

da katkıda bulunduğu saptanmıştır. Bu kategori, savunma avukatının davanın sonucunu ciddi şekilde etkileyebilecek ve haksız mahkumiyete katkıda bulunabilecek davranışlarını içermektedir. Bunlar arasında daha spesifik olarak; sanığın soruşturma veya kovuşturma esnasında herhangi bir noktada hukuki yardıma erişiminin reddedilmesi, savunma avukatının kovuşturma veya temyiz sırasında ortaya çıkan potansiyel önemli ipuçlarını takip etmemesi veya sanığa suçu kabul etmesi için baskı yapılması yer almaktadır. Haksız mahkumiyete neden olan etmenlerin neredeyse dörtte biri; soruşturma, kovuşturma veya temyiz sırasında yetersiz veya etkisiz savunma avukatlarından oluşmaktadır. Örneğin; Ryan D’Orta-Ekenaike, duruşmada avukatının, kendisine yöneltilen tecavüz suçlamalarına karşı hiçbir savunma yapmadığını iddia eden Victoria Adli Yardım görevlisinin baskısı altında suçu kabul etmeye ikna edildiğini beyan etmiştir. İtirafını geri almasına rağmen, savcı yine de ilk ifadesine ve suçu ikrarına güvenerek kendisinin mahkum edilmesini talep etmiştir. Mahkumiyeti temyizde bozulan D’Orta-Ekenaike’nin, yeniden yargılama aşamasında suçunu itiraf ettiğine dair deliller mahkemece kabul edilmemiş ve daha sonra beraat etmiştir^[50].

Kuzey Karolina Masumiyet Soruşturma Komisyonu, savunma avukatının kritik rolüne özellikle vurgu yapmaktadır. Şöyle ki; Komisyonun 1977’den bu yana ölüm cezası verilen 250’den fazla davaya ilişkin analizi, hatalı mahkumiyetlerin yaklaşık %21’inin savunma avukatının eksikliklerden kaynaklandığını ortaya koymaktadır. Komisyon, “şüpheli ya da sanığa nitelikli savunma avukatı sağlanmasının, sanıkların haksız yere ölüm cezasına çarptırılmasına ya da mahkum edilmesine ve bu cezaların infaz edilmesine engel oluşturabilecek belki de en önemli güvence olduğunu”

[50] Rachel Dioso-Villa, “A Repository of Wrongful Convictions in Australia: First Steps Toward Estimating Prevalence and Causal Contributing Factors,” *Flinders Law Journal* 17 (2015): 182, 187.

belirtmektedir^[51].

Yetersiz savunma desteğinin hatalı mahkumiyete etkisi gösteren başlıca davalardan birisi de Kanada’da meydana gelen Donald Marshall Jr. davasıdır. 28 Mayıs 1971’de Sidney, Nova Scotia’daki Wentworth Park’ta, 17 yaşındaki Aborijin Donald Marshall Jr. ve 17 yaşındaki siyahi Sandy Seale tesadüfen karşılaşarak parkta yürümeye başladılar. Daha sonra, Roy Ebsary ve Jimmy MacNeil’e rastladıklarında aralarında kısa bir sohbet gerçekleşmiştir. Ardından Ebsary, Seale’i midesinden ölümcül bir şekilde bıçaklamış ancak polis soruşturması Donald Marshall Jr.’ın suçlanmasına yol açmıştır. Ceza kovuşturmasında, onun cinayetten mahkum edilmesi ve bu nedenle ömür boyu hapis cezasına çarptırılması yönünde hüküm kurulmuştur. Söz konusu yargılamanın soruşturma evresinden kovuşturma evresine ve sonrası da dahil olmak üzere, bazı yetkili kişilerin yaptığı bir dizi hata bu hatalı mahkumiyette önemli bir rol oynamaktadır. Ekim 1986’da Donald Marshall Jr.’ın davasını incelemek ve belirli düzeltmeler yapmak üzere bir kraliyet komisyonu atanmış ve savunma avukatlarının müvekkiline yeterli standartta profesyonel bir temsil sağlayamadığı saptanmıştır. Bununla birlikte, görgü tanıklarının Marshall’ın Seale’i bıçakladığını görmediklerine dair daha önce verdikleri ifadelerin hiçbirisi sanığa açıklanmamıştı. Her ne kadar olayın gerçekleştiği zaman, savcılık tarafından “sanığa açıklama yükümlülüğü” bulunmamakta ve açıklama tamamen isteğe bağlı ise de genel olarak savcı delillere ilişkin sanığa açıklama yapardı, ancak Marshall’ın avukatları bu süreçte açıklama dahi talep etmemişti. Ayrıca; Marshall’ın savunma avukatlarının bu önemli hatası, Kanada’da savcıların taraflara açıklama yapma yükümlülüğünün takdiri değil zorunlu olarak uygulanmasına yönelik birtakım yeni kararların alınmasına neden olmuştur. Marshall’ın Aborijin grubu tarafından savunma avukatlarına iyi para ödenmesine rağmen, avukatlar etkili ve bağımsız bir soruşturma yürütmemişlerdir. Avukatların bile Marshall’ın suçlu olduğuna, çünkü,

[51] Bruce Macfarlane, “Convicting the Innocent: A Triple Failure of the Justice System,” *Manitoba Law Journal* 31, no. 3 (2005): 433.

bir Aborjin olduğuna inanmış olmaları kuvvetle muhtemeldi. Marshall, kovuşturma aşamasından sonra ilk temyiz başvurusunda da avukatları tarafından iyi bir şekilde temsil edilmedi. Öyle ki; avukatları, ifadesinden vazgeçen bir tanığın tam çapraz sorgusunun önlenmesi gibi önemli yasal hataları dahi öne sürmemişti. Davanın yeterli soruşturulması ile bulunan hatalar, onun haksız mahkumiyetini önleyebilecek güçte idi, buna karşılık Marshall'ın avukatları başarısız bir şekilde temyiz mahkemesine adam öldürme suçuna ilişkin kararın jüriye bırakılması gerektiğini savunmuştur. Nova Scotia Temyiz Mahkemesi'nin üç yargıçtan oluşan heyeti, oybirliğiyle Marshall'ın itirazlarını reddetmiş ve Kanada Yüksek Mahkemesi de temyiz için izin vermiştir. 29 Mart 1982'de Marshall, işlemediği bir suçtan dolayı yaklaşık 11 yıl hapis yattıktan sonra şartlı tahliyeyle serbest bırakılmış ve nihayetinde 1989 yılında beraat etmiştir^[52].

Başka bir vakada, 21 yaşında bekar bir kadın olan Tammy Marquardt, 1995 yılında iki buçuk yaşındaki oğlunu öldürdüğü için cinayetten hüküm giymişti. Oğlunun epileptik nöbet öyküsü bulunmakta idi. Marquardt'a karşı suçlamalara dair ana kanıt, oğlunun ölüm nedeninin asfiksi olduğunu söyleyen ve görüşünü desteklemek için peteşiyal kanamalar ve beyin şişmesini gösteren bir patoloğ olan Dr. Charles Smith'in sunduğu bilirkişi raporuydu. Marquardt'ın savunma avukatı, bu rapora itiraz edecek hiçbir tıbbi kanıt aramamış, ancak çocuğun ölümünün epileptik nöbetten kaynaklanmış olabileceği yönünde beyanda bulunmuştur. Adli patoloğlar daha sonra Dr. Smith'in bu ve diğer çocuk ölümü vakalarındaki çalışmalarında, oldukça ciddi kusurlar buldular. Kaldı ki Dr. Smith tarafından yazılan raporlarda, inceledikleri kırk çocuk ölümü vakasının yirmisinde, ileri derecede hatalar mevcuttu. Soruşturmaya müteakip, Dr. Smith'in çalışmasının yeterince denetlenmediği ve çoğu zaman mahkemede savunma avukatı tarafından yeterli çekişmeli itiraza maruz kalmadığı tespit edilmiştir. Temyiz mahkemesi, duruşmada avukat tarafından öne sürülen tek savunmanın “çocuğun ölmesinin doğal nedenler veya kaza olduğunu”

[52] Macfarlane, “Convicting the Innocent”, 433.

vurgulamıştır. Yargıç, Marquardt'ın temyiz duruşmasını beklerken kefaletle serbest bırakılması yönünde hüküm kurmuş ve böylece Marquardt on üç yıl hapiste kaldıktan sonra serbest kalmış, 2009 yılında da tüm suçlamalardan beraat etmiştir^[53].

Dünya geneli için suç sanıklarının büyük bir kısmının ekonomik yetersizliğe sahip olduğunu söylemek mümkündür. Bu yoksulluk, onların adli yardım programları aracılığıyla asgari ücret ödenen avukatlar veya adli yardım veya kamu savunma bürolarındaki kadrolu avukatlar tarafından temsil edildikleri anlamına gelmektedir. Bu temsil, çoğu zaman özel olarak yetkilendirilmiş ve özel bir finansman sağlanan avukatın sağlayacağı temsilden daha zayıftır. Örneğin; 18 yaşındayken tutuklanan Jimmy Ray Bromgard, sekiz yaşındaki bir kız çocuğuna vahşice tecavüz etmek suçundan 15 yıl hapis yatmış; mahkumiyet sonrası yapılan DNA testleri ise Bromgard'ın suçlu olmadığını ortaya koymuştur. Bromgard'a atanan savunma avukatı herhangi bir araştırma yapmamış, savcılığın sunduğu şüpheli adli delilleri tartışmamış ve itiraza konu etmemiş, duruşma öncesi önerilerde bulunmamış, açılış konuşması yapmamış, temyiz başvurusunda bulunmamış ve ön iddiayı çürütecek herhangi bir uzman görüşü sunmamıştır^[54].

Diğer davalarla ilgili bazı anekdotal bilgiler de aynı derecede endişe vericidir. Aracını park ettiği yerden park cezası almamak için savunmasını oldukça hızlı bir şekilde özetleyeceğini söyleyen avukatın, müvekkiliyle tüm yargılama safhası boyunca yalnızca 15 dakika geçiren avukatın, sanığın temize çıkarıcı tanık iddiası olmasına rağmen bunu dikkate almayan avukatın, duruşmanın büyük bir bölümünde uyuyakalan avukatın, mazeretsiz bir şekilde duruşmaya gelmediği için önemli tanıkların ifadesini kaçırmış olan avukatın ve iş adresini yerel bir bar olan Kelly's Keg olarak veren avukatın yargılama sürecine dahil olduğu ve önemli adli hatalara

[53] Kent Roach, "The Wrongful Conviction of Indigenous People in Australia and Canada," *Flinders Law Journal* 17 (2015): 248–249.

[54] Macfarlane, "Convicting the Innocent", 469.

sebebiyet verdiği örnekler mevcuttur^[55].

27 yaşındaki Aborjin bir adam olan Rupert Max Stuart, Aralık 1958’de dokuz yaşındaki bir kızın tecavüz edilerek öldürülmesinde ana şüpheli konumundaydı. Başlangıçta Stuart, yapılan görüşmeler sırasında suça karıştığına dair öne sürülen tüm ithamları reddetmişti. Sonrasında ise Stuart’ın cinayetin nasıl gerçekleştiğini anlattığı ve daktilo edilmiş bir itirafı imzalayarak suçunu itiraf ettiği iddia edildi. Nisan 1959’daki duruşmada polisin elde etmiş olduğu bu itiraf, iddianamenin ana metnini oluşturmaktaydı. 24 Nisan 1959’da jüri, suçlu olduğuna dair kararı verdi ve Rupert Max Stuart ölüm cezasına çarptırıldı. Temmuz 1959’da Adelaide News ekibi ve bir hapisane papazı yeni tanık ifadeleri toplayarak bir Kraliyet Komisyonu’nun kurulmasını sağladı. Sonuç olarak ceza, ölüm cezasından ömür boyu hapis cezasına indirilmişti. Bu davadaki asıl konu da Stuart’ın yetersiz yasal temsiliydi. Savunma avukatı, adli raporlara ilişkin inceleme yapmamış, itirafın Stuart’ın kendi sözleri olma ihtimalini doğrulamak için dil bilimi konusunda bir uzmana danışmamış veya Stuart’ın iddiasını desteklemek ve potansiyel deliller bulmak için önemli tanıklarla görüşme gerçekleştirmemiştir. Yargılama sonrasında, savunma avukatı bu hatalarını, kapsamlı ve uygun bir savunma sağlayacak kaynaklara sahip olmadığı şeklinde açıklamıştır^[56].

Aborjin kadın Robyn Kina, 14 yaşındaki yeğenine fiziksel tacizde bulunduğu ve tecavüz etmekle tehdit ettiği nedenleri ile partneri Anthony Black’i bıçaklamakla suçlanmıştır. Mevcut literatür uyarınca, Robyn Kina’nın mahkumiyetinde iki büyük kusur ortaya çıkmaktadır. Bu kusurlardan ilki, savunmasının yetersizliğidir. Savunma ekibi, Kina’ya ifade vermemesini tavsiye etmiş ve ona “kürsüye çıkması halinde bunun onun aleyhinde kullanılacağını” söylemiştir. Sonuç olarak, uzun süredir

[55] Macfarlane, “Convicting the Innocent”, 470.

[56] Maicee Harrison ve Justin Trounson, “An Investigation of the Key Factors Leading to the Wrongful Conviction of Aboriginal and Torres Strait Islander Peoples,” *Journal of Australian Indigenous Issues* 24, no. 3–4 (2021): 22.

meydana gelen aile içi şiddetin mağduru olarak Kina'nın yeterli bir savunması olmasına rağmen meşru müdafaa duruşmada hiçbir şekilde gündeme getirilmemiştir. İkinci sorun ise avukatların yeterince eğitilmiş olmaması ve deneyimsiz olmasıydı. Aborjin müvekkillerle iletişim kurmak ve sonuç olarak iletişimdeki kültürler arası farklılıkları fark edip savunma sürecini de uygun şekilde ele almak yerine Kina'yı isteksiz ve işbirliği yapmayan bir müvekkil olarak görmüşlerdi. Savunma avukatları ile Kina arasındaki bu iletişimsizlik, lehine ilerleyebilecek süreci aleyhine çevirmiş ve onun haksız mahkumiyetine sebebiyet vermiştir^[57].

21 yaşındaki Josh Warneke, 26 Şubat 2010 tarihinde, erken saatlerde, bir gece kulübünden eve yürürken öldürülmüş ve bir taksi şoförü tarafından yol kenarında bulunmuştu. İki yıldan fazla bir süre sonra, Ağustos 2012'de Gene Gibson, Warneke cinayetiyle suçlanarak tutuklanmıştır. 16 Ağustos 2012'de soruşturma görevlileri tarafından Gibson'ın cinayeti itiraf ettiği iddia edilmiş, ancak; duruşmada mahkeme, polisle yapılan görüşmelerin kabul edilemez nitelikte hukuka aykırılık teşkil ettiği yönünde karar vermiştir. Gibson'a yöneltilen suçlamalar, kasıtsız adam öldürme suçuna düşürülmüş ve 4 Temmuz 2014'te Gibson, savunma avukatlarının öneri ve talimatıyla aslında işlemediği bir suçu kabul ederek yedi buçuk yıl hapis cezasına çarptırılmıştır. Gibson'ın davası Batı Avustralya Yüksek Temyiz Mahkemesinde temyize gitmiş; haksız mahkumiyetine ve suçsuzluğuna yönelik en büyük kanıtlardan birinin, yalnızca savunma avukatlarının kendisine daha az ceza alacağını söylediği için suçu kabul etmiş olması gerçeğinin ortaya konulması ile 2017 yılında mahkumiyet kararı iptal edilerek Gibson hakkındaki suçlamalar kaldırılmıştır^[58].

22 yaşındaki Lawrence Brosseau, cinayetle suçlandığında; önce suçunu kabul etmiş, daha sonra masumiyetine yönelik ısrarla itiraz etmeye çalışmıştı. Brosseau'nun "Sadece 2. sınıf eğitimim olduğu ve avukatımın

[57] Harrison, Trounson, "An Investigation of the Key Factors", 23.

[58] Harrison, Trounson, "An Investigation of the Key Factors", 26.

bana, eğer suçlamayı kabul etmezsem beni idam cezasına çarptıracaklarını söylediği gerekçesiyle suçu kabul ettim, mahkumiyetime ve cezama itiraz etmek istiyorum. Bana avukatım bunları söylediğinde korktum ve ne yazık ki suçlamayı kabul ettim” şeklindeki sözleri, savunma avukatlarının anlayış ve çaba eksikliği nedeniyle haksız mahkumiyetlere nasıl katkıda bulunabileceğinin bir diğer göstergesidir^[59].

Richard Brant, başlangıçta oğlunu kasıtsız bir şekilde öldürmekle suçlanmış ve bilirkişi Dr. Charles Smith’in ölümün tesadüfi olmadığına dair raporu dayanak gösterilerek 1995 yılında altı ay hapis cezasına çarptırılmıştı. Mahkumiyeti 2011 yılında Kraliyetin onayıyla bozulmuştur. Richard Brant, Dr. Smith’in, çocuğunun sarsılmış bebek sendromu sonucu öldüğü yönündeki ifadesine etkili bir şekilde itiraz edemeyeceğine inanmaktaydı. Öyle ki Brant durumu, Temyiz Mahkemesi’ne sunduğu yeminli beyanında şu şekilde açıklamıştır: “Avukatım beni suçu kabul etmeye çağırdı. Çünkü, kürsüye çıkmak zorunda kaldığımda, sabıka kaydım nedeniyle güvenilirliğimin büyük bir sorun teşkil edeceğini söyledi. Sonunda, iş benim sabıka kaydım ile Dr. Smith’in kimlik bilgileri konusunda büyük bir rekabete dönüşmüştü”^[60].

Kanada’da Samson Cree Nation isimli bir topluluğun üyesi olan Wilson Nepoose, 1987 yılında, mahkeme tarafından Rose Marie Desjarlais isimli bir kadını öldürmekten haksız yere mahkum edilmişti. Suçlamaya etki edecek hiçbir fiziksel delil bulunmamasına rağmen, kendisi, büyük ölçüde, Donald Marshall davası ile oldukça benzer şekilde, polise birçok tutarsız ifade veren iki tanığın ifadesine dayanarak mahkum edilmişti. Nepoose, duruşmada, kendisine ifade vermemesini tavsiye eden kişinin savunma avukatı olduğunu beyan etmiştir^[61].

Yine bir savunma avukatının etkisiz ve yetersiz temsilini ortaya koyacak

[59] Roach, “The Wrongful Conviction”, 209.

[60] Roach, “The Wrongful Conviction”, 212.

[61] Roach, “The Wrongful Conviction”, 255.

vakalardan birisi de ABD'deki Stinney George vakasıdır. 14 yaşındaki Stinney George, sadece iki saat içerisinde yargılanmış, cinayet suçundan hüküm giymiş ve ölüm cezasına çarptırılmıştı. Jüri üyelerinin on dakikalık müzakeresi ve infaz kararının verilmesi ile George, 16 Haziran 1944'te hemen idam edildi. George'un haksız mahkumiyetine neden olacak çok fazla adli hata mevcuttu, ancak şüphesiz savunma avukatının yetersiz ve etkin olmayan temsili bu nedenlerin başında gelmekte idi. Yerel bir politikacı olan avukatı, siyaset ofisinde yürüttüğü bir kampanya ile meşguldü. Savunma avukatı, olaya ilişkin hiçbir görgü tanığını çağırılmamış ve karara dahi itiraz etmemişti. George, idamından tam yetmiş yıl sonra 17 Aralık 2014'te temize çıkarıldı^[62].

Başkaca bir dizi hatalı mahkumiyet kararı da tıpkı Angela Cannings ve Sally Clark davalarında olduğu gibi duruşmada bilirkişilerin hatalı delilleri üzerine veya polis ve kriminal laboratuvar görevlilerin DNA'yı ve diğer adli delilleri yanlış kullanması, deforme etmeleri veya kontaminasyona sebebiyet vermeleri üzerine savunma avukatlarının etkili bir soruşturma yapmaması, çelişkili bilirkişi raporlarını gündeme getirmemesi ya da yargılama süresince ve sonrasında gerekli itirazları sunmaması üzerine gerçekleşmiştir^[63].

1992 yılında Barry Scheck ve Peter Neufeld tarafından Benjamin N. Cardozo Hukuk Fakültesi'nde hayata geçirilen Masumiyet Projesi ile faaliyete geçtiği tarihten itibaren DNA analiz yöntemleri kullanılarak haksız yere hüküm giymiş kişilerin serbest bırakılmaları adına çok sayıda dava üstlenilmiştir. Masumiyet Projesi, hakkında haksız mahkumiyet hükmü verilmiş kişilerin yeniden yargılanmalarına ve özgürlüklerinin iadesine

[62] Fasilat Abimbola Olalere, “Legal Implications of Wrongful Conviction Under The Nigerian Criminal Justice System” (Doktora Tezi: University of Ibadan, Department of Public Law, 2019), 75.

[63] Laura Tilt, “The Aftermath of Wrongful Convictions: Addressing the Needs of the Wrongfully Convicted in England and Wales” (Doktora Tezi: University of Oxford, St Hugh's College, Centre for Criminology, 2018), 19.

katkı sağlamanın yanı sıra, hatalı mahkumiyetlere neden olan etmenlerin tespit edilmesini sağlayarak Adli Bilimler’de yenilikler yaratmak noktasında da önemli ilerlemelere öncülük etmiştir^[64].

Büyük ölçüde yetersiz savunma desteği, tek bir tanık ve onun şüpheli ifadeleri ve savunmaya açıklanmayan aklayıcı kanıtlar nedeniyle işlemediği bir cinayet yüzünden 25 yıl hapisshanede yattıktan sonra Masumiyet Projesi sayesinde suçsuzluğu kanıtlanan Andre Hatchett; 18.02.1991 günü saat 11 civarında Bedford-Stuyvesant’taki Monroe Street Park’ta vahşice dövülmüş halde ölü bulunan Neda Mae Carter’in cinayetinden sorumlu tutulmuştu. Akşamın erken saatlerinde Hatchett, annesiyle birlikte Hatchett’in teyzesiyle aynı pansiyonda yaşayan Carter’la birlikteydi. Suçu takip eden günlerde ve haftalarda Hatchett polisle gönüllü olarak etkili bir işbirliği yapmış, daha sonra ayrıntılı bir mazeret sunmuş ve karakoldan ayrılmıştı. Suç işlendiği tarihte 24 yaşında olan Hatchett, boğazından ve bacağından aldığı ağır kurşun yaraları nedeniyle tedavi görmekteydi, öyle ki suç gecesı sağ bacağı alçıdaydı ve koltuk değneğı kullanması gerekmekteydi. Suğun işlenmesinden kısa bir süre sonra, polis Gerard Jerry Williams isimli bir kişiyi ilk olgu ile alakasız bir hırsızlık suçundan tutuklamış, ancak Williams polislere Carter cinayeti ile ilgili bilgi sahibi olduğunu iddia ederek “Popeye” lakaplı bir kadınla birlikteyken parkta bir kadının çığlık attığını duyduğunu ve 35 ila 40 fit mesafeden bir adamın yerde yatan bir cesedin üzerinden kolunu salladığını gördüğünü ve parktaki adamın yanında bir koltuk değneğı olduğunu belirtmiştir. Williams, daha sonra ifadesini değiştirerek polise koltuk değneğı görmediğini iletmiştir. Daha sonra, “Popeye” lakaplı kadın aralarında Hatchett’in de bulunduğu bir teşhis dizisinde Hatchett’i seçmiş, her ne kadar ilk başta teşhisten emin olmadığını ve başka birine benzediğini belirtmişse de sonradan fikrini değiştirerek Hatchett’i işaret etmiştir. Savcılık «Popeye» lakaplı bu kadını soruşturmanın hiçbir evresinde ifade vermeye çağırmamış ve Hatchett’in

[64] Innocence Project, “About Innocence Project,” *Innocence Project*, <https://innocenceproject.org/> (erişim 18 Ağustos 2024).

savunma avukatlarından hiçbirisi bu durumu ve Popeye'nin teşhis dizisindeki şüpheli davranışlarını öne sürmemiştir. Ayrıca, yine savunma avukatları, Hatchett'in fiziksel kısıtlamaları göz önüne alındığında bu suçu işlemesinin neredeyse imkansız olduğunu gösteren tıbbi kayıtları da mahkemeye sunmamıştır. Mahkeme, savunma avukatının Hatchett'i etkisiz bir şekilde temsil etmesi nedeniyle ilk duruşmanın sonunda yargılamanın bozulmasına karar vermiş ve ikinci duruşmasında Hatchett kendi savunmasını yürüterek bir mazeret tanığı sunmuştur. Yine de savunma avukatlarının yetersiz desteği neticesinde ikinci derece cinayetten suçlu bulunarak ve dava kapsamı içerisinde sadece Williams'ın tanıklığına dayanılarak müebbet hapis cezasına çarptırılmış, 10 Mart 2016 tarihinde ise delillerin yeniden incelenmesi ile beraat etmiştir^[65].

Türkiye Barolar Birliği'nin de “avukatın AİHM 6. madde ile korunan savunma hakkını etkin bir şekilde kullanması gerektiğine” ve “avukatın görevi kötüye kullanımına” ilişkin çok sayıda disiplin kararı mevcuttur. Örneğin; 21.06.2013 Tarihli, 2012/916 Esas ve 2013/403 Karar sayılı disiplin kararında: “Şikayetli avukat hakkında, “Uyuşturucu madde ihracı suçundan yargılanan M.R.'nin müdafii olduğu, ... Ağır Ceza Mahkemesi'nin 2005/217 Esas sayılı davasında 10.05.2006 tarihli duruşmada iddia makamının mahkumiyet hükmü verilmesi yönünde esas hakkında mütalaa bildirmesi üzerine, esas hakkındaki mütalaa karşı beyanda bulunmak ve savunmasını bildirmek üzere süre talebinin kabul edilerek mahkemece duruşmanın 25.12.2006 tarihine ertelenmesine rağmen, 3 ay sonra yapılan duruşmaya hazırlıksız katılıp “önceki savunmalarımızı tekrar ediyoruz, öncelikle müvekkilimin beraatine karar verilsin, şayet ceza yönüne gidilecek ise lehe olan yasanın müvekkilimin hakkında uygulanmasını talep ediyoruz” şeklindeki beyanı ile yetinip, etkin ve yeterli savunma yapmadığı, bahsi geçen dava sonunda 25.12.2012 tarih ve 2006/283 sayı ile müştekinin 12 yıl 6 ay hapis ve 6.000 TL adli para

[65] Innocence Project, “Cases – Andre Hatchett,” *Innocence Project*, <https://innocenceproject.org/cases/andre-hatchett/> (erişim 18 Ağustos 2024).

cezası ile mahkumiyetine karar verildiği ve bu karara karşı temyiz yoluna başvurmayarak mahkumiyet kararının kesinleşmesine neden olduğu iddiası ile açılan disiplin soruşturması sonucu eylem sabit görülerek disiplin cezası tayin edilmiştir. Şikayetli avukat hakkında “görevi kötüye kullanma” iddiası ile ... Ağır Ceza Mahkemesi’nin 2009/45 E. sayılı dosyası ile açılan kamu davası sonucu mahkemenin TCK 257/2, 62 maddeleri gereği neticeten hapis cezası ile cezalandırıldığı, hükmün açıklanmasının ertelenmesine karar verildiği ve kararın 16.04.2012 tarihinde kesinleştiği görülmüştür.” şeklinde belirtilmiştir^[66].

Zorunlu müdafinin görevini gerektiği gibi icra etmediği vakalardan biri de Türkiye Barolar Birliği’nin 10.08.2024 tarihli, 2024/532 Esas ve 2024/559 Karar sayılı disiplin kararına konu olmuştur. Buna göre; “Şikâyetli avukat hakkında; Adalet Bakanlığı Ceza İşleri Genel Müdürlüğü’nün 15.03.2021 günlü “Olur”u ile; “... 2. Çocuk Mahkemesinin 22019/6 esas sayılı dosyasında suça sürüklenen çocuk Ş.Ö.’ye ... Barosu Başkanlığınca 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu’nun 150. maddesi uyarınca müdafî tayin edildiği, aynı Kanunun 188/1.maddesi gereğince de zorunlu müdafiliğin kabul edildiği hallerde müdafin oturumlara katılma zorunluluğu bulunduğu ve duruşma gününden haberdar olduğu halde, bahse konu davanın 10.09.2019, 05.12.2019, 05.03.2020 ve 28.09.2020 tarihli duruşmalarına mazeret bildirmeksizin katılmayarak müdafilik görevini gereği gibi yerine getirmediği” iddiası bakımından soruşturma izni verilmesi üzerine başlatılan disiplin davasında” müdafinin eylemi sabit görülerek müdafî aleyhine ceza tayin edilmiştir. Yine, 19.07.2024 tarihli, 2024/477 Esas ve 2024/502 Karar sayılı disiplin kararında da benzer şekilde, “Dosya kapsamı ile şikâyetli avukatın, şikâyetçinin yargılandığı ceza mahkemesinde zorunlu müdafî olarak görevlendirildiği, zorunlu müdafiliğin kabul edildiği durumlarda müdafinin tüm oturumlara katılma zorunluluğu bulunduğu halde mazeretsiz olarak son 3 duruşmasına katılmadığı sabittir. Şikâyetlinin eylemi, aynı zamanda 1136 Sayılı Avukatlık Kanunu’nun 34,

[66] Türkiye Barolar Birliği, *2013-2017 Disiplin Kurulu Kararları ve Karşı Oylar* (Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 2017), 906–909.

134 ve Türkiye Barolar Birliği Meslek Kuralları'nın 3 ve 4. maddelerinde tanımı yapılan özen, meslek güveni, meslek itibarı ilkelerine ve hukuk kurallarının tam olarak uygulanmasına aracı olma kuralına aykırılık oluşturmaktadır.” olarak geçmektedir. Savunma avukatının yasal süresi içerisinde, müvekkili lehine üst mahkeme yoluna başvurmamasına örnek olarak 31.05.2024 tarihli, 2024/550 Esas ve 2024/379 Karar sayılı disiplin kararında “Şikâyetli avukat hakkında; Adalet Bakanlığı Ceza İşleri Genel Müdürlüğü'nün 28.07.2022 günlü “Olur”u ile; “Sanık müşteki müdafî sıfatıyla takip ettiği, ... 7. Asliye Ceza Mahkemesinin 2017/266 esas sayılı kamu davasının yapılan yargılaması sonunda yaralama ve tehdit suçlarından şikâyetçinin mahkûmiyetine dair verilen 10.05.2019 tarih ve 2019/293 sayılı aleyhe kararı, elektronik tebligat yoluyla 16.08.2019 tarihinde tebellüğ etmesine rağmen, yasal süresinde istinaf etmeyip bahse konu ilâmın kesinleşmesine sebebiyet verdiği” iddiası bakımından soruşturma izni verilmesi üzerine başlatılan disiplin davasında, eylem sabit görülerek ceza tayin edilmiştir. 02.02.2024 tarihli, 2024/84 Esas ve 2024/110 Karar sayılı disiplin kararında ise “avukatın CMK görevlendirmesine sarhoş gittiğinin sabit olması, şikayete konu eylem nedeni ile şikayetli avukatın mesleğinde kusurlu olması nedenleri ile itirazın reddine...” şeklinde ifade edilmektedir. Bu örnekler, savunma avukatlarının mesleki yükümlülüklerini gereği gibi ifa etmedikleri durumlarda, yalnızca profesyonel etik ve disiplin hukuku bakımından değil, aynı zamanda müvekkillerinin bireysel hak ve menfaatleri üzerinde doğrudan etkili olabilecek sonuçlar doğurabileceğini açıkça ortaya koymaktadır^[67].

Görüldüğü üzere, avukatın temsil görevini üstlendiği müvekkiline karşı, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi de gereğince, etkin ve yeterli bir savunma yükümlülüğü mevcuttur. Bu yükümlülük, avukatlık mesleğinin tabiatının ihtiva ettiği bir “özen” yükümlülüğü olmakla birlikte, yükümlülüğün yerine getirilmemesi hatalı mahkûmiyetlerin önünü açacaktır.

[67] İstanbul Barosu, «TBB Disiplin Kurulu Karar Özetleri,» erişim 2 Haziran 2025, <https://www.istanbulbarosu.org.tr/FooterContent.aspx?ID=56&Desc=Tbb-Disiplin-Kurulu-Karar-%C3%96zetleri>.

IV. TARTIŞMA

Günümüzde, haksız mahkumiyetlerin gerçek oranı kesin olarak bilinmemektedir. Hem haksız mahkumiyetlerin nedenlerinin belirlenmesi hem de bunlara çözüm olabilecek etkin reformların hayata geçirilmesi açısından, otoriteler bu sorunla mücadele etmeye daha fazla ilgi göstermektedir^[68]. Haksız mahkumiyetlerin altında yatan nedenler arasında sıklıkla öne çıkmayan, fakat etkisi itibarıyla oldukça belirleyici olan unsurlardan biri, yetersiz ve niteliksiz savunma desteğidir. Bununla birlikte, haksız mahkumiyetlere ilişkin modern incelemelerin genellikle kamuoyunun önemli ölçüde ilgisini çeken yüksek profilli davalar tarafından teşvik edildiği, bu davaların hatalı mahkumiyetlerin açıklığa kavuşturulmasında ve bu doğrultuda çözüm arayışına geçilmesinde oldukça önemli bir rol oynadığı unutulmamalıdır. ^[69].

Kıta Avrupası hukuk sistemi ile Anglo-Sakson hukuk sistemi, yargılama usullerinin doğası, mahkeme ve tarafların rolü, özellikle de savunmanın fonksiyonu bakımından belirgin kuramsal ve yapısal farklılıklar arz etmektedir. Bununla birlikte, her iki sistemde de savunma desteğinin yetersizliği, adil yargılanma hakkının ihlali ve masumiyet karinesinin zedelenmesi açısından ortak bir sorun alanı teşkil etmektedir. Bu bağlamda, yalnızca hukuki normların değil, savunma pratiğinin işlevselliği de yargılamanın hakkaniyetini doğrudan etkileyen bir parametre haline gelmiştir. Hukuk sistemleri arasındaki mevcut kuramsal farklılıklara rağmen, savunmanın etkinliğinin sağlanamaması durumunda ortaya çıkan haksız mahkumiyet vakaları, normatif düzlemdeki benzerliklerin ötesinde, yapısal ve uygulamaya dair zaafiyetlerin ortaklığını da gözler önüne sermektedir.

Kıta Avrupası hukuk sistemi içinde baskın olan soruşturmacı (*inquisitorial*) model, mahkemenin maddi gerçeği re'sen araştırma

[68] Leverick, Chalmers, “Causes of Wrongful Convictions”, 35.

[69] Leverick, Chalmers, “Causes of Wrongful Convictions”, 31.

yükümlülüğünü önceler. Bu sistemde teorik olarak, savunmanın eksiklikleri yargı mercileri tarafından telafi edilebilir nitelikte görülse de uygulamada bu varsayımın geçerliliği oldukça tartışmalıdır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin *Czekalla/Portekiz* kararında görüldüğü üzere, adli yardım kapsamında atanan müdafinin temyiz dilekçesini gereği gibi hazırlamaması sonucu sanığın temyiz hakkı ortadan kalkmış; AİHM, bu durumda yalnızca avukatın değil, yargı makamlarının da söz konusu ihlali engelleme yükümlülüğü altında olduğunu belirtmiştir. Bu tür örnekler, mahkemenin dengeleyici rolünün sınırlarını ortaya koymakta; müdafinin pasifliği ya da ihmali, sistemin kendi içinde öngördüğü koruma mekanizmalarını işlevsiz kılabilmektedir.

Anglo-Sakson hukuk sisteminde ise çekişmeli (*adversarial*) yargılama modelinin etkisiyle, savunmanın rolü doğrudan belirleyici bir fonksiyon üstlenmektedir. Bu sistemde, mahkeme yalnızca hakem rolüyle sınırlı olduğundan, delillerin toplanması, tanıkların sorgulanması, hukuki stratejinin belirlenmesi ve dosyanın sunumu gibi tüm kritik süreçlerde savunma avukatının bireysel yetkinliği ve kaynaklara erişimi belirleyici unsur haline gelir. Malcolm Alexander örneğinde görüleceği üzere, savunma avukatının yeterli delil incelemesi yapmaması ve zayıf çapraz sorgulama gerçekleştirmesi, uzun yıllar süren bir mahkûmiyetle sonuçlanmıştır. Donald Marshall Jr. vakasında ise savunmanın müvekkilin lehine olan delilleri sunmaması, iddia makamının tanıklarını sorgulamada yetersiz kalması, 11 yıllık bir haksız mahkumiyetin temelini oluşturmuştur. Benzer biçimde, Wilson Nepoose davasında da savunmanın tanık sorgularına ve dosya analizine ilişkin özensizliği, mahkumiyetin doğrudan belirleyicisi niteliğinde olmuştur.

Plea bargaining (iddia pazarlığı) sistemi ise Anglo-Sakson yargısının yapısal bir diğer problem alanını teşkil etmektedir. Daniel Larsen ve Brian Banks gibi bireylerin, suçsuzluk beyanlarına rağmen, avukatlarının önerileri doğrultusunda sistemin iş yükü, hızlı sonuç alma arzusu ve olası ağır cezaların yarattığı baskıyla suçu kabule yönlendirilmiş olmaları,

savunmanın rızaya dayalı pazarlık süreçlerinde ne ölçüde bağımsız hareket edebildiğini sorgulatmaktadır. Bu noktada savunma, yalnızca müvekkil adına hukuki argümanları ileri süren bir temsilci değil, sistemin etkinliğini koruma amacıyla müzakere yürüten bir aktör konumuna gelmekte ve bu durum, yargılamanın maddi gerçeği ortaya çıkarma fonksiyonuna zarar verebilmektedir. Savunma avukatları, pazarlık sistemindeki bu eylem planı ile özensiz ve yetersiz çaba göstermenin yanı sıra mahkemede alabilecekleri bir yenilgi riskinin mesleki itibar sarsıntısına yol açmasının önüne geçmeyi de amaçlar. Amerikalı Avukat Clarence Darrow bu durumu şu sözlerle ifade etmektedir: “Mahkeme salonu, her zaman hakikatin ve masumiyetin kaçınılmaz olarak zafer kazandığı bir yer değildir. Burası, avukatların adalet için değil kazanmak için birbiriyle kavga ettikleri bir arenadır” [70].

Adli bilimlerin yetersiz sorgulanması ve savunma avukatlarının uzman raporlarına yönelik bilinçli strateji geliştirememesi, özellikle J. Ray Bromgard ve Tammy Marquardt vakalarında gözlemlenmiştir. Bu davalarda, savunma makamının alternatif uzman görüşü sunmaması, kullanılan delillerin güvenilirliğini sorgulamaması ve temel bilimsel bilgi eksiklikleri, mahkûmiyetlerin doğrudan dayanağını oluşturmuştur. Daha sonra bu delillerin bilimsel olarak çürütülmesi, yetersiz savunmanın ne denli telafisi güç zararlara yol açabileceğini dramatik biçimde ortaya koymuştur.

Bu çok boyutlu ve disiplinlerarası vakalar, yalnızca bireysel avukat hatalarına indirgenemeyecek ölçüde kapsamlı bir sorunsal işaret etmektedir. Hem Kıta Avrupası hem de Anglo-Sakson hukuk sistemlerinde, savunmanın yetersizliği, yapısal finansman eksiklikleri, hukuki yardıma erişimde eşitsizlikler, kamu müdafiliği sistemlerinin yetersiz finansmanlar ile ağır iş yükü altında ezilmesi, yargısal denetim mekanizmalarının zayıflığı ve niteliksiz ve özensiz iş falaliyeti gibi çok sayıda faktörün

[70] Isabella M. Blandisi, “Societal Perceptions of Wrongful Convictions” (Yüksek Lisans Tezi: University of Ontario Institute of Technology The Faculty of Social Science and Humanities Criminology, 2012), 27–28.

bileşimiyle ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla, yetersiz savunma desteği, adil yargılanmanın gerçekleşmesini engelleyen münferit bir hata değil; sistemsel, normatif ve uygulamaya dair eksikliklerin sonucudur. Bu nedenle, adaletin maddi anlamda tecellisini sağlayabilmek için, yalnızca savunma hakkının tanınması değil, bu hakkın etkin, nitelikli ve denetlenebilir bir biçimde hayata geçirilmesi zorunludur.

V. OLASI REFORMLAR

A. Kıta Avrupası Hukuk Sistemine Özgü Reformlar

Savunma Avukatı Yetkinlik Değerlendirme ve Sertifikasyon Sistemi; savunma görevi üstlenecek avukatların ceza yargılamasında görev alabilmeleri için özel bir sertifikasyon sürecinden geçmelerini zorunlu hale getirecek bir sistem olarak önerilmektedir. Teorik ve pratik sınav ve performansa dayalı bu sistem ile savunma avukatları, belirli periyotlarla mesleki yeterliliklerini güncellemelidir. Eğitim, temel ceza hukuku ve ceza muhakemesi hukuku bilgisinin yanı sıra, adli bilimler (DNA analizi, toksikoloji, kriminalistik vb.), psikolojik değerlendirme, sorgu teknikleri, AİHM içtihatları ve delil değerlendirme yöntemleri gibi pratik bilgi alanlarını da kapsamalıdır. Eğitim, hukuk fakültesi sonrası avukatlık stajı sırasında başlatılıp Barolar Birliği tarafından denetlenen bağımsız bir kurul tarafından düzenlenmeli ve değerlendirme sonucunda başarılı olanlara savunma yetki belgesi verilmelidir. Bu sistem, ilk önce zorunlu müdafilik kapsamında hayata geçirilmeli, sertifika olmadan görevlendirmesi yapılmamalı; dosyaya avukat ataması yapılmadan önce sistem üzerinden avukatın geçerli yeterlilik belgesi sorgulanmalıdır. Eğitim ve sınavlar belirli bir periyotta yapılmalı ve geçerlilik süresi beş yılı geçmemelidir.

Sistemin alt bir programı olarak Uzmanlaşmaya Dayalı Müdafilik Sertifikasyon Sistemi (UMSS) geliştirilmelidir. Bu sistemde; terör, uyuşturucu, cinsel suçlar, organize suçlar ve çocuk ceza yargılaması için ek uzmanlık eğitimleri zorunlu hale getirilmelidir. Bu dosyalarda görev alacak savunma avukatları için ayrıca “Uzman Müdafilik Sertifikası” aranmalıdır.

Zorunlu müdafî görevini icra etmek için temel eğitimin yanında uzman müdafîlik eğitimi de gerekmektedir. Zorunlu müdafîlikte, yalnızca uzman müdafîlik eğitimi alınan ilgili suç tipine göre soruşturma ya da kovuşturma dosyasına atanması sağlanabilecektir. Böylelikle, savunmanın yargılama sürecine daha etkili dahil olması sağlanmalı ve savunma avukatlarının meslek içerisinde dikey uzmanlaşması teşvik edilmelidir. Eğitim ve Değerlendirme Kurulu; bağımsız statülü; yüksek yargı temsilcileri, akademisyenler ve adli bilim uzmanlarından oluşması önerilmektedir. Kurul Müfredat geliştirme, eğitimlerin organizasyonu, sınavların yapılması ve belgelendirme yetkisine sahip olmalıdır. Yasal altyapısının sağlanması adına ilgili mevzuatlarda, “Temel Müdafîlik Sertifikası” ve “Uzman Müdafî” statüsüne ilişkin düzenlemeler yapılmalıdır.

Bağımsız Müdafî Kalite Kurulları’nın oluşturulması önerilmektedir. Barolar Birliği tarafından yapılan denetimin yanı sıra bu kurullar, ulusal düzeyde yargı mensupları, baro temsilcileri, akademisyenler ve insan hakları örgütü temsilcilerinden oluşmalı ve bağımsız statüde faaliyet göstermelidir. Müdafî kalitesinin objektif kriterlere göre denetlenmesi, dosya temelli incelemeler, müvekkil geri bildirimleri ve performans raporları aracılığıyla gerçekleştirilmelidir. Kurul üyeleri, Yargıtay, Danıştay, Barolar Birliği, üniversitelerin hukuk fakülteleri ve sivil toplum kuruluşlarının ortak önerisiyle belirlenmeli. Bu üyeler, bağımsız bir kurul tarafından şeffaf seçim usulleriyle atanmalıdır.

Zorunlu müdafîlik kapsamında görevlendirilen avukatlar için dosya başına sabit ücret yerine, dava karmaşıklığına, iş yüküne ve müdafîin harcadığı zamana göre kademeli bir ücretlendirme modeli benimsenmelidir. Bu sistem, yalnızca temsil yükümlülüğünün değil, etkin temsil yükümlülüğünün yerine getirilmesini teşvik etmelidir. Ayrıca, adli yardım sistemi kamu bütçesinden değil, yargıdan bağımsız özel bir fon üzerinden finanse edilmelidir.

B. Anglo-Sakson Hukuk Sistemine Özgü Reformlar

Kamu savunuculuğunun kurumsal olarak güçlendirilmesi sağlanmalıdır. *Public defender* olarak çalışan avukatlar için iş yükü sınırı yasal olarak belirlenmeli, bir avukatın yıllık bakabileceği dosya sayısı üst sınıra tabi

tutulmalıdır. Bunun yanında, kariyer basamakları ve ücret düzeyi, uzmanlık alanlarına göre kademelendirilerek daha cazip hale getirilmelidir. Savunma ofislerinin bağımsızlığı anayasal güvence altına alınmalı, savunma stratejisine siyasi ya da idari müdahaleler engellenmelidir.

Pazarlık (*plea bargaining*) sürecinin şeffaflaştırılması gerekmektedir. Pazarlık işlemleri, yalnızca savcı ve savunma avukatı arasında geçen özel görüşmelerden ibaret olmamalı; bu süreçlerin her aşaması yargıç önünde açık biçimde kayda geçirilmeli ve sanığın anlaşma sonucunu tam olarak anlayıp anlamadığına dair daha etkili bir soruşturma yürütülerek yazılı ve sözlü beyanların yanı sıra bir adli psikiyatr ya da bir adli psikolog görüşü alınmalıdır. Ayrıca, pazarlığın kabulü öncesinde avukatın, müvekkiline risk analizi sunması ve kararını bilinçli şekilde verdiğine dair detaylı bir danışmanlık formu imzalatması zorunlu tutulmalıdır.

Bilimsel Kanıtlarla İlgili Eğitim ve Uzman Havuzları oluşturulmalıdır. Avukatlara yönelik zorunlu adli bilimler eğitimi, avukatlık stajı döneminde ve yılda en az bir kez yenilenecek biçimde sürekli mesleki gelişim programları kapsamında sunulmalıdır. Her baroya, savunma lehine kullanılabilecek uzman havuzu tanımlanmalı ve bu uzmanlara ulaşım kamu fonları ile desteklenmelidir. Uzman incelemelerine ilişkin savunma başvuruları, özel bir kurul tarafından ivedilikle değerlendirilerek, eşit koşullarda karşı delil üretme imkanı sağlanmalıdır.

Kuzey Karolina Masumiyet Soruşturma Komisyonu (NCIIC), eyaletteki birçok yüksek profilli haksız mahkumiyetten endişe duyan bir Baş Yargıç tarafından oluşturulan bir reform sürecini başlatarak yalnızca savunma avukatlarını değil; aynı zamanda savcıları, polisleri, hukuk profesörlerini ve mağdur avukatlarını da gönüllülük esasına göre düzenli olarak bir araya gelmeye, haksız mahkumiyet riskini azaltmaya yönelik çalışmalar yapmaya ve reform önerileri sunmaya davet etmiştir^[71]. Bu uygulama da soruşturma

[71] Kent Roach, “An Independent Commission to Review Claims of Wrongful Convictions: Lessons from North Carolina?,” *Criminal Law Quarterly* 58 (2012): 292.

ve kovuşturma aşamasında rol alan süjelerin tamamıyla sorunun çözümüne katılımını amaçladığından efektif, uzun vadeli ve yargılamanın her aşamasında daha bütüncül öneriler geliştirilmesi anlamında faydalı olacaktır.

SONUÇ

Ceza adaletinin temel ilkesi, devletin, anayasal ve etik davranış standartlarına uygun olarak, makul şüphenin ötesinde suçu kanıtlama yükünü taşıması ve adaleti temin etmesidir. Makul şüphe; olgusal belirsizlik, yetersiz delil, makul bir alternatif şüphelinin varlığı, gerçek masumiyet veya bu faktörlerin bir kombinasyonu olarak belirebilmekte, bu durumda adaletin sağlanmasına yönelik kuvvetli bir şüphenin oluşmadığı kabul edilmektedir^[72].

Bu çalışma, ceza adalet sistemlerinde sıklıkla göz ardı edilen ancak sonuçları bakımından son derece yıkıcı olabilen “yetersiz savunma desteği” olgusunu, haksız mahkumiyetler bağlamında çok boyutlu olarak ele almayı amaçlamıştır. Kıta Avrupası ve Anglo-Sakson hukuk sistemlerinin savunmaya ilişkin kurumsal yapıları karşılaştırmalı biçimde incelenmiş, yapısal farklılıkların yetersiz savunma desteğinin etkileri üzerindeki yansımaları analiz edilmiştir. Çalışmada hem teorik düzeyde hem de somut vakalar üzerinden yürütülen tartışmalar, savunma hakkının yalnızca şekli olarak tanınmasının yeterli olmadığını; bu hakkın etkin biçimde kullanılabilmesi için avukatların nitelikli, donanımlı ve sistematik biçimde denetlenebilir bir zeminde görev yapmasının zorunlu olduğunu ortaya koymuştur.

Özellikle incelenen vakalar göstermiştir ki, adli hataların önemli bir bölümü, savunma avukatlarının dosya içeriğine yeterince vakıf olmaması, temel adli bilimlere ve ceza usulü bilgisine sahip olmamaları, etkin çapraz sorgu tekniklerini uygulayamamaları ya da müvekkilleriyle yeterli iletişim

[72] Debra Parkes, Emma Cunliffe, “Women and Wrongful Convictions: Concepts and Challenges,” *International Journal of Law in Context* 11, no. 3 (2015): 224.

kuramalarından kaynaklanmaktadır. Anglo-Sakson sisteminde pazarlık (*plea bargaining*) uygulamasının savunma kalitesiyle birleştğinde sanık üzerinde baskı unsuru oluşturması, Kıta Avrupası sisteminde ise zorunlu müdafilik kurumunun nispeten yüzeysel işleyişi, müdafinin etkisizliğini artırmakta ve adil yargılanma ilkesini zedelemektedir. Bu bağlamda, savunmanın yalnızca bireysel bir beceri alanı değil; kamu yararını doğrudan ilgilendiren, denetime açık ve kurumsal güvencelere bağlanmış bir alan olarak yapılandırılması gerektiği açıktır.

Çalışmada önerilen reformlar—müdafilik için uzmanlaşmaya dayalı sertifikasyon sistemleri, bağımsız kalite denetim kurulları, özel finansman kaynaklarıyla desteklenen adli yardım fonları ve bilimsel bilgiyle donatılmış savunma mekanizmaları—savunmanın niteliğini sistematik olarak güçlendirmeyi hedeflemektedir. Bu reformların uygulanması yalnızca bireysel adaletin tesisi için değil, aynı zamanda yargıya duyulan kamu güveninin inşası ve sürdürülebilir adalet sistemlerinin oluşturulması bakımından da hayati bir rol oynamaktadır.

Bu çalışmanın literatüre katkısı üç düzeyde değerlendirilebilir: İlk olarak, haksız mahkumiyet literatüründe sıklıkla gözden kaçan yetersiz savunma desteği faktörünü, doğrudan vaka analizleri ve karşılaştırmalı sistem çözümlemeleriyle ön plana çıkarmaktadır. İkinci olarak, yalnızca sorunu tanımlamakla kalmayıp, çözüm yollarını yapısal ve denetlenebilir mekanizmalar temelinde kurgulayarak normatif düzeyde katkı sunmaktadır. Üçüncü olarak ise hem ulusal hem de uluslararası hukukta savunmanın etkili temsilini maddi adaletin gerçekleşmesiyle ilişkilendirerek, savunma hakkının insan hakları merkezli bir anlayışla yeniden düşünülmesini önermektedir.

Sonuç olarak bu çalışma, savunmanın pasif ve biçimsel bir rol olmaktan çıkıp, adaletin temel, kurucu ve aktif bir unsuru haline gelmesi gerektiğini savunmakta; bu yönde atılacak adımların yalnızca bireysel hataların önüne geçmeye değil, sistematik yargı krizlerinin engellenmesine de katkı sunacağını ileri sürmektedir.

1984 yılında Teksas'ta ölüm cezasına çarptırılan ve 1993 yılında eski bir hücre arkadaşının federal mahkemede suçunu itiraf etmesiyle aklanan Federico M. Macias, serbest bırakıldıktan sonra kongre alt komitesi önünde ifade verirken ceza adalet sistemine yönelik şu eleştiriyi ifade etmiştir: “Benim durumum sistemin çalışabileceğini gösteriyor. Ama aynı zamanda işe yaradığında, bunun büyük ölçüde şansa bağlı olduğunu da gösteriyor”^[73]. Bu tespit, ceza adalet sistemlerinin yapısal güvenilirliğini sorgulamakla kalmayıp, adaletin tesadüfe bırakılamayacak kadar ciddi ve hayati bir değer olduğunu da ortaya koymaktadır. Savunma, şansa bırakılmış bir adaletin değil, sistematik güvencelerle inşa edilmiş bir hukukun teminatı niteliğinde olmalıdır.

[73] Williams, Majoy, “Convictions of the Innocent”, 24.

KAYNAKÇA

- Blandisi, Isabella M. “Societal Perceptions of Wrongful Convictions.” Yüksek Lisans Tezi, University of Ontario Institute of Technology The Faculty of Social Science and Humanities Criminology, 2012.
- Bozbayındır, Ali Emrah. “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatlarında İddia Pazarlığı Kurumu.” *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 2 (2021): 1447–1511.
- Canbolat, Bert. “DNA’nın Gücü: Haksız Mahkumiyetlerle Mücadelede Masumiyet Projesi.” *Türkiye Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Analizler Merkezi (TÜRKSAM)*, 2 Temmuz 2024. <https://www.turksam.org/detay-dna-nin-gucu-haksiz-mahkumiyetlerle-mucadelede-masumiyet-projesi>.
- Cape, Ed. “Defense Rights, Duties, Norms, and Practices in Common Law and Civil Law Jurisdictions.” In *The Oxford Handbook of Criminal Process*, edited by D. Brown, J. I. Turner, and B. Weisser, 189. Oxford: Oxford University Press, 2019.
- Cengiz, Serkan, Fahrettin Demirağ, Teoman Ergül, Jeremy McBride ve Durmuş Tezcan. *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Ceza Yargılaması Kurum ve Kavramları*. Ankara: Türkiye Barolar Birliği, 2008.
- Damaška, Mirjan R. “The Common Law / Civil Law Divide: Residual Truth of a Misleading Distinction.” In *Common Law, Civil Law and the Future of Categories*, edited by Janet Walker and Oscar G. Chase, 4–21. Markham, ON: LexisNexis Canada, 2010.
- Dioso-Villa, Rachel. “A Repository of Wrongful Convictions in Australia: First Steps Toward Estimating Prevalence and Causal Contributing Factors.” *Flinders Law Journal* 17 (2015): 162–202.

- Ergül, Teoman. "Savunmanın Teori ve Uygulaması." *Ankara Barosu Dergisi* 4 (1990): 591-599.
- Free, Marvin D. "Wrongful Convictions: The African American Experience." *Race, Ethnicity and Law* 22 (2017): 7-25.
- Gudjonsson, Gisli H. "The Science-Based Pathways to Understanding False Confessions and Wrongful Convictions." *Frontiers in Psychology* 12 (2021).
- Harrison, Maicee, and Justin Trounson. "An Investigation of the Key Factors Leading to the Wrongful Conviction of Aboriginal and Torres Strait Islander Peoples." *Journal of Australian Indigenous Issues* 24, no. 3-4 (2021): 20-36.
- Hudson, Jacqueline. "The Role of the Criminal Defence Lawyer in Adversarial and Inquisitorial Procedure." In *Strafverteidigung vor neuen Herausforderungen*, edited by Thomas Weigend, Barbara Grunewald, and Susanne Walther, 45-59. Berlin: Duncker & Humblot GmbH, 2008.
- Hudson, Jacqueline. "The Role of the Criminal Defence Lawyer in an Inquisitorial Procedure: Legal and Ethical Constraints." *Legal Ethics* 9, no. 1 (2006): 30-44.
- Innocence Project. "About Innocence Project." *Innocence Project*. Erişim 18 Ağustos 2024. <https://innocenceproject.org/>.
- Innocence Project. "Cases – Andre Hatchett." *Innocence Project*. Erişim 18 Ağustos 2024. <https://innocenceproject.org/cases/andre-hatchett/>.

İstanbul Barosu. «TBB Disiplin Kurulu Karar Özetleri.» Erişim 2 Haziran 2025. <https://www.istanbulbarosu.org.tr/FooterContent.aspx?ID=56&Desc=Tbb-Disiplin-Kurulu-Karar-%C3%96zetleri>.

İtişgen, Rezzan. “Kişinin Kendini Suçlamaya Zorlanamaması İlkesi.” Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012.

Jiang, Na. “A Comparison of Wrongful Convictions in Death Penalty Cases between China and the United States.” *International Journal of Law, Crime and Justice* 41 (2013): 144–166.

Jiang, Na. “Iron Triangle of the Gong Jian Fa: Lessons from Wrongful Convictions in Capital Cases?” *International Journal of Law, Crime and Justice* 42 (2014): 406–422.

Langbein, John H. “The Criminal Trial Before the Lawyers.” *University of Chicago Law Review* 45 (1978): 263–316.

Lenth, Danielle. “Life, Liberty, and the Pursuit of Justice: A Comparative Legal Study of the Amanda Knox Case.” *McGeorge Law Review* 45 (2013): 347–382.

Leverick, Fiona, and James Chalmers. “Causes of Wrongful Conviction.” In *Post-Corroborator Safeguards Review: Report of the Academic Expert Group*, edited by James Chalmers, Fiona Leverick, and Ailsa Shaw, 30–43. Edinburgh: The Scottish Government, 2014.

Macfarlane, Bruce. “Convicting the Innocent: A Triple Failure of the Justice System.” *Manitoba Law Journal* 31, no. 3 (2005): 403-485.

Morgan, Brittnay Lea-Andra. “Wrongful Convictions: Reasons, Remedies, and Case Studies.” Doktora Tezi, Appalachian State University, 2014.

- Olalere, Fasilat Abimbola. "Case Study Account of Causes and Legal Implication of Wrongful Conviction." *NAUJILJ* 11, no. 2 (2020): 122–134.
- Olalere, Fasilat Abimbola. "Legal Implications of Wrongful Conviction Under The Nigerian Criminal Justice System." Doktora Tezi, University of Ibadan, Department of Public Law, 2019.
- Oldham, James C. "Truth-Telling in the Eighteenth-Century English Courtroom." *Law and History Review* 12 (1994): 95-121.
- Ostavciuc, Dinu. "Ensuring the Right to Defense in the Criminal Process." *Supremacy of Law* 2, no. 3 (2023): 45–60.
- Öztunay, Ecem. "Masumiyet Karinesi." *İzmir Barosu Dergisi* 88, no. 3 (2023): 369-386.
- Öztürk, Müberra. "Hukuka Kesin Aykırılık Hali Olarak Savunma Hakkının Kısıtlanması." Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998.
- Parkes, Debra, and Emma Cunliffe. "Women and Wrongful Convictions: Concepts and Challenges." *International Journal of Law in Context* 11, 3 (2015): 219-244.
- Poyser, Sam. "Two: A Historical Overview of Key Cases." In *Miscarriages of Justice*, edited by Sam Poyser, Angus Nurse, and Rebecca Milne, 13–30. Bristol, UK: Policy Press, 2018.
- Ren, Yong-an. "Research on Defense Right after the Reform of Criminal Justice Style." *Journal of Xiangtan University*, no. 1 (2010): 36–38.

- Roach, Kent. “An Independent Commission to Review Claims of Wrongful Convictions: Lessons from North Carolina?” *Criminal Law Quarterly* 58 (2012): 283-302.
- Roach, Kent. “The Wrongful Conviction of Indigenous People in Australia and Canada.” *Flinders Law Journal* 17 (2015): 203–262.
- Robins, Jon. “Beyond a Reasonable Doubt.” *Criminal Law & Justice* 182, no. 15 (2024): 260-262.
- Sánchez, Nuria, Guadalupe Blanco-Velasco, Linda Geven, Jaume Masip and Antonio L. Manzanero. “Wrongful Convictions with Prison Sentences in Spain.” *The Wrongful Conviction Law Review* (2024).
- Sencer, Rasih Feridun. “Adil Yargılanma Hakkı.” *İzmir Barosu Dergisi* 78, no. 2 (2013): 108-173.
- Slinko, Kateryna, Fernando de Brito Alves, and Dirceu Pereira Siqueira. “Ensuring the Rights and Freedoms of Participants in Criminal Proceedings Brought to Criminal Responsibility.” *Revista Jurídica Cesumar – Mestrado* 24, no. 2 (2024): 663–672.
- Smolkova, IV. “‘Miranda Rights’: History of Their Establishment and Implementation in the Court Proceedings of the USA and the Russian Federation.” *Siberian Criminal Process and Criminalistic Readings*, 2023, 57–69.
- Stephen, Frank H., Giorgio Fazio, and Cyrus Tata. “Incentives, Criminal Defence Lawyers and Plea Bargaining.” *International Review of Law and Economics* 28 (2008): 212–219.
- Stridbeck, Ulf, and Svein Magnussen. “Prevention of Wrongful Convictions: Norwegian Legal Safeguards and the Criminal Cases Review Commission.” *University of Cincinnati Law Review* 80, no. 4 (2013): 1373–1390.

Şık, Hüseyin. “Suçsuzluk Karinesi.” *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi* 1 (2012): 103-145.

Taşkın, Şaban Cankat. “Osmanlı Ceza Muhakemesi Hukukunda Şüpheli ve Sanığın Susma Hakkı.” *TBB Dergisi* 170 (2024): 383-424.

Taylor-Baer, Charlotte M., and Gail S. Anderson. “Plagues in Our Criminal Justice System: An Analysis of Wrongful Conviction in Canada and Other Countries.” *The Wrongful Conviction Law Review* 4, no. 3 (2023): 191–224.

Tilt, Laura. “The Aftermath of Wrongful Convictions: Addressing the Needs of the Wrongfully Convicted in England and Wales.” Doktora Tezi, University of Oxford, St Hugh’s College, Centre for Criminology, 2018.

Tinsley, Alex. “Protecting Criminal Defence Rights through EU Law: Opportunities and Challenges.” *New Journal of European Criminal Law* 4 (2013): 461–480.

Tozman, Önder. “Suçsuzluk Karinesi: Türk Hukukundaki Sonuçları.” *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 11, no. 3–4 (2007): 315–353.

Türk Dil Kurumu. *Türkçe Sözlük*. <https://sozluk.gov.tr/>. Erişim 16 Mayıs 2025.

Türkiye Barolar Birliği. *2013-2017 Disiplin Kurulu Kararları ve Karşı Oy-lar*. Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 2017.

Weigend, Thomas. “Defence Rights in European Systems under the Influence of the European Court of Human Rights.” In *The Oxford Handbook of Criminal Process*, edited by D. Brown, J. I. Turner, and B. Weisser, 565–584. Oxford: Oxford University Press, 2019.

Williams, Dortell, and Tony Majoy. “Convictions of the Innocent.” *Journal of Prisoners on Prisons* 22, no. 1 (2013): 10–26.

Yayla, Mehmet. “Ceza Yargılamasında İspat İçin Yenilmesi Gereken Şüpheler; Türkiye ve Amerika Birleşik Devletleri Sistemlerinin İncelenmesi.” *Ankara Barosu Dergisi* 3 (2013): 291-313.

Zafer, Hamide ve Yağız Yavuz. “Ceza Muhakemesinde Suç Şüphesi ve Dereceleri.” *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi* 30, no. 2 (2024): 462–485.